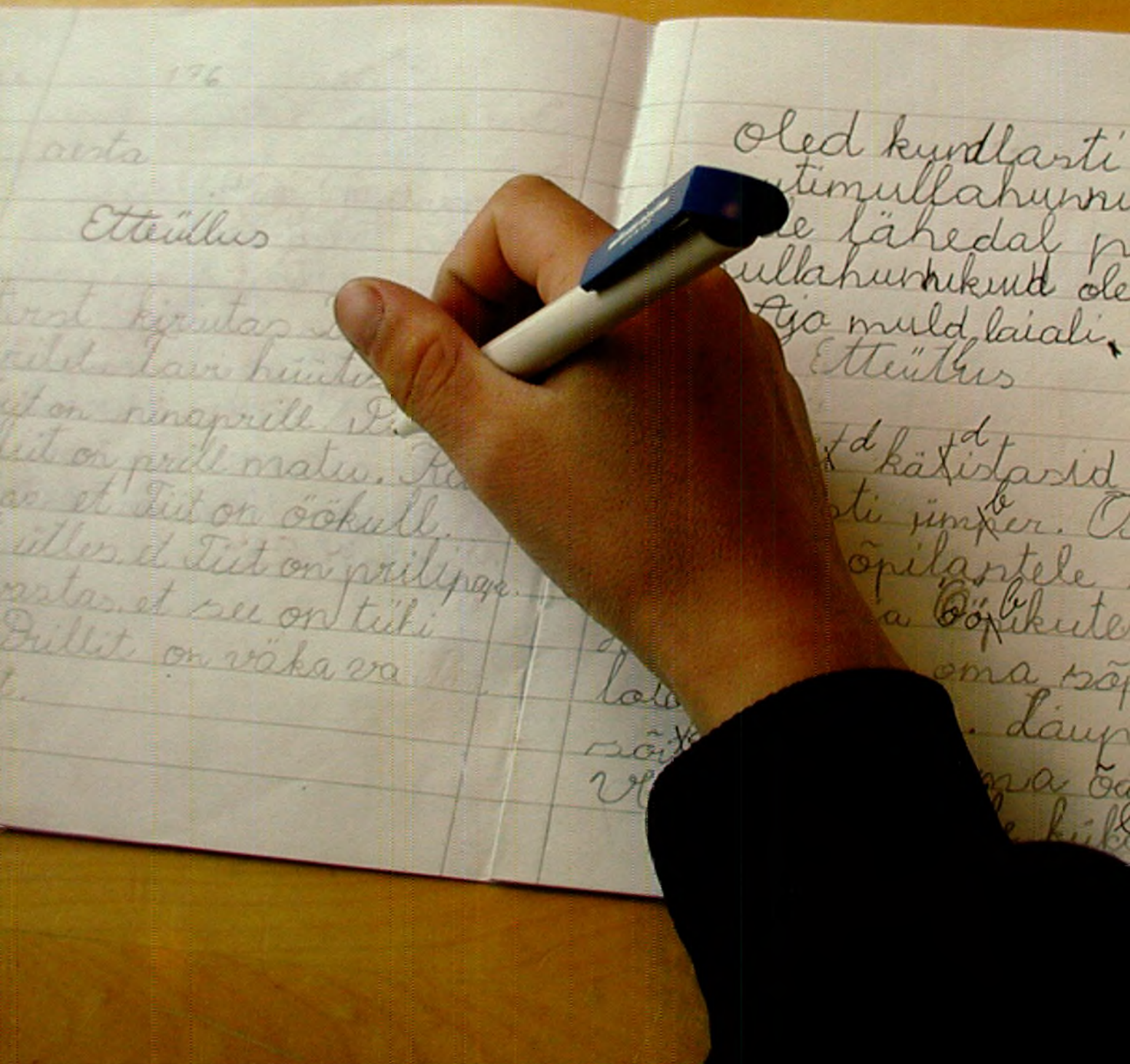


HARIDUS

<http://haridus.opleht.ee>





AS INEST MARKET

AS Inest Market on 10-aastase kogemusega koolimööbli tootja



Kõigile tellijatele kingituseks
tool Universaal!

Kuni jaanipäevani lootsime koolimööblit tellinud
õppeasutuste vahel välja klassikomplekti
väärtusega 38 000 krooni.

Komplekt sisaldab:

- 16 kahekohalist lauda 02X,
- 32 tooli 2Z,
- õpetajalaua ÕL-2TX,
- õpetajatooli Universaal Black,
- 2 raamaturiulit ST-21,
- raamaturiuli ST-1.



Meie esindused:

Tallinnas
Punane 42,
tel (0) 611 2728,
imarket@hot.ee;

Tartus
Soola 8,
tel (07) 371 535,
imtr@hot.ee;

Kohtla-Järvel
Järveküla tee 60,
tel (033) 47 723,
imkj@hot.ee.

www.inestmarket.ee



KAASAV HARIDUS

6 Võrdsed võimalused vs paremad võimalused

Vello Saliste

8 Kaasamine eeldab meeskonnatööd

Ene Mägi

10 Õppekavad erivajadustega lastele

Urve Läänemets

ÕPETAJA/ÕPILANE

13 Negatiivne dimensioon pedagoogikas

Mare Leino

17 Lapse uurimine: vaatlus

Meeli Pandis

AIDSIHIRM

19 Aidsiennetus kui külblusprobleem

Valdar Parve

MAAILMAPILT

23 Nimed klassitahvil: ajaloo kaitsetusest

Karl Kello

26 *Kui raha pole, siis pole midagi, siis on ainult kool.* Väljavõtteid kirjanditest

28 Idrisi ja Tallinn

Enn Tarvel

32 Väike märgiatlas

Karl Kello





Mõõtariigid

1 cm = 100 mm
1 dm = 10 cm
1 m = 100 cm
1 min = 60 sek
1 tund = 60 min
1 ööp = 24 tundi
1 hr = 60 min
1 nädal = 7 päeva
1 kuus = 31 nädalat

1 l = 1000 cl
1 kg = 1000 g
1 t = 1000 kg
1 km = 1000 m

Ühikud
1 m = 100 cm
8 m = 800 cm
1 km = 1000 m
8 km = 8000 m

1 l = 1000 cl
8 l = 8000 cl
1 dm = 10 cm
6 dm = 60 cm
1 men = 60 sek
8 men = 480 sek

Ühikud
1 m = 100 cm
1 a = 12 kuud
1 t = 1000 kg
1 l = 1000 cl

1 kg = 1000 g
1 m = 1000 cm
1 kg = 1000 g
1 t = 1000 kg



Labürint Mantua hertsogipalee laes.



Labürint Chartres'i katedraali põrandal.



Kivilabürint Koola poolsaarel.

Mida teha, et vaimsed ja füüsilised puuded ei muutuks elulabüürindi läbimisel ületamatuks takistuseks?

Saateks

Käesoleva Hariduse läbiv teema on kaasaegne haridus ja õpilaste erivajadused. Et kõik lapsed õpivad ja kasvavad rõõmsasti koos, vaatamata oma võimalikele füüsilistele ja vaimsetele puuetele või väljapaistvatele võimetele, on euroopalik, ilus ja õilis. Kuidas aga peaks see meie oludes toimima? Mida teha eriandekatega, kui tähelepanu suundub nõrgemate järeleaitamisele?

Eesti kool on suuresti orienteeritud tugevale harju keskmisele. Mahajääjad tõugatakse tagant, lendutõusnuid tõmmatakse tagasi. Kes ei sobitu raamidest, langeb välja. Erikoolid on paratamatus – vähemalt senikaua, kuni suure klassi ees seisab ainult üks õpetaja, kel pole mingit võimalust lastega individuaalselt tegelda, kuni puudega lapsel puudub kodus ja kooliteel vajalik toetus.

Sotsiaalsete erivajaduste alla kuuluvad ka mitmesugused hirmud, sh aidsihirm. Armastus ja aids, sotsiaalne surve alustada varajast seksuaalelu – seegi on meie laste igapäevaelu. Eestis elab paarsada kooliealist last, kellel on diagnoositud HI-viirus, aidsiga lapsi Eestis teadaolevalt ei ole (Arter, 5.04.2003). Kaasõpilased ja väidetavasti õpetajadki suhtuvad HIV-positiivsesse tõrjuvalt. Näi-

teks noormeest, kellel diagnoositi HIV kümme aastat tagasi, peetakse tema enda sõnul mitte viirusekandjaks, vaid aidsihaigeks, otsitakse mädanevat nina ning arvatakse, et tegemist on kohekohe surema hakkava inimesega.

Mis on niisuguse suhtumise põhjus? Ühiskonnas lokkav hirmutamisprompanda. Kes seda organiseerib? Üllataval kombel nn aidsinnetajad ise. Filosoof Valdar Parve kirjutab, et kui ametliku aidsinnetuse tähtsaimaks vormiks jääb hirmu eskaleerimine, justkui nakatunuid ootaks ees kiire ja kindel surm, hakkavad ka Eesti HIV-kandjad lahkuma elust enesetapu teel. Juba on jõutud suitsiidini laste seas – Arteris oli juttu perekonna hüljatud tütarlapse enesetapust.

Ent aidsisurm ei ole kiire ega paratamatu, väidab Valdar Parve. Aafrika statistikat ei saa üle kanda Eesti oludesse. Inglismaal käivad esimesed kaasasündinud HI-viiruse kandjad juba ülikoolis.

Hirmu eskaleerimine ühiskonnas on suuresti meedia töö *resp.* tegematajätmine, s.o valiva info edastamine. Kuidas õpetada lapsi vastutusest vaba meedia ridade vahelt lugema, kui isegi õpetajad, rääkimata lapsevanematest, ei saa sellega hakkama?

Tõsine sotsiaalne puue on ebaadekvaatne ajalookäsitlus. Taas levib müütiline mõtteviis, et nimetame aga asja ümber ja probleem lakkab olemast. Tulemused ilmnevad eelkõige tänaste koolilaste (või mis laste, üle 16-aastaste) arusamades ajaloo, elust ja inimestest. Kui ameerika tudeng võib küsida õppejõult, kas väljend Teine maailmasõda peaks tähendama seda, et on olnud ka Esimene maailmasõda, siis meie noored inimesed kirjutavad näiteks, et 1945–50 oli eesti kirjanduse languseperiood, kuna toimus Hitleri korraldatud raamatute hävitamine; et Esimene maailmasõda algas aastal 1632 ja et Läti Henrik oli Postimehe toimetaja Tartus.

Ajaloo suvaline kõverpeegeldus on ohtlik asi. Sest võetagu neilt (loe: meilt) ära ajalugu ja neid (loe: meid) pole enam olemas tänases globaliseerivas maailmas.

Hariduse toimetus



Kaasav haridus on moes, kuid see mood ei käsitle last, vaid on ikkagi poliitikutekeskne, sedastab Eesti Eripedagoogide Liidu esimees, Kosejõe Kooli direktor Vello Saliste.

Võrdsed võimalused vs paremad võimalused

Euroopa Liit ja Eesti on võtnud kindla suuna kaasavale haridusele. Miks?

Ütleksin, et poliitilistel põhjustel. Suunitlus on võimalikult odavale ja kättesaadavale haridusele. Soome kolleegid muretsevad samuti, et abiklassid kavatsetakse sulgeda ja viia õpilased üle ühte klassiruumi koos kõigi teistega.

Kuluarvestlustes ütlevad Põhjamaade eripedagoogid, et las nad seal pealinnas integreerivad, kui tahavad, maal seda teha ei saa. Mina ei kujuta ka ette, kuidas see maal välja hakkab nägema.

Kaasav haridus on moes ja moes on sellest rääkida, kuid see mood ei käsitle last, vaid on poliitikutekeskne. Oleks see lastekeskne, käiks meil koolis praegu palju huvilisi uurimas ja vaatamas, kuidas asi välja näeb, mis toimib ja mis mitte. Aga sellest ei räägi me praegu üldse. Eurodirektiivid olgu täidetud ja punkt. Kõik peavad saama kodukoha koolis õppida. Kui aga vaadata, mida saab kodukoha kool teha, siis erikoolis on rohkem võimalusi. Nende asjade üle

tuleb mõelda, arutada, ei saa öelda, et teeme homme ära. Tühja koha peale kaasamist ei raja. Eripedagooge ei tohi kõrvale jätta. Elu on midagi muud, kui teoreetikut ette näevad. Koolivõrgu kavandamisel tuleb eristada vaimupuudega lapsi teistest. Puuetega inimestest rääkides mõeldakse tihti peale liikumispuudeid. Kehaliste puuetega laste kaasamine on loomulik. Aga kui lapsel pea ei võta ja ta on üheksandas klassis – oma ema väitel – lugemisoskusest tõesti teise klassi tasemel ning elust arusaaminegi kesine, siis mis viljastavat mõju annab talle kodukoha koolis õppimine?

Olen käinud paljudes Euroopa riikides. Iirimaal öeldakse selgelt: kui lapsevanemad soovivad erikooli, kutsuvad lapsevanemate ühendus selle ka ellu. Prantsusmaal häbenetakse: jah, meil on niisugused koolid, aga ega see hea ole, kui laps sinna satub. Mina ütlen ka, et hea see ei ole, kui laps satub erivajadustega õpilaste kooli. Sest kõige parem on, kui laps elab kodus, tal on tublid

vanemad ja elu läheb normaalselt. Aga kui nii ei ole? Haiglasse ka keegi ei taha minna, aga hea, kui see olemas on. Kõik koos on väga hea idee, kuid mingi alternatiiv peab olema. Ka eripedagoogid on seda meelt, et lapsed käiks kodukoha koolis, aga peab olema koht, kuhu tulla, kui kodukoha koolis enam ei saa. Kui USA-s integreeriti lapsed kodukoha koolidesse, olid tänavad varsti neid täis. Loodetavasti on Euroopa selleks paremini valmistunud.

Haridustasandeid on palju. Ühed lapsed lõpetavad kooli hiilgavalt, teised käivad kooli ära, teevad, mis kästakse, kolmas seltskond ei omanda tegelikult suurt midagi. Need ongi erikooli lapsed. Ega seda abiõppekavagi ole kerge vaimupuudega lapsel lihtne omandada. Aga temast kasvab korralik viisakas inimene, töökas ja kohusetundlik. Need on tema väärtused, neid saab koolis arendada. Paljaste teadmiste poolest ta aga elus hakkama ei saa, need ei ole sellised, millega võiks minna tööd küsima.

Kuidas sobitada need kolm tasandit kodukoha kooli?

Seda ma ei kujutagi ette, sest igal neist on oma eesmärgid. Me võime need lahti kirjutada, kuid varjatud eesmärgid jäävad alati. Kolmanda tasandi varjatud eesmärk on töökus ja ühiskonda sulandumise oskus. Et ta suudaks toimuvaga kaasa minna ja ka ühiskond oleks huvitatud tema integreerumisest. Tahame kõike seda kasvatada ühes asutuses. Võib ette kujutada, kui raske see on. Vaimust nõrgemate peale on alati ülevalt alla vaadatud.

Meie koolis kasvab laps üles sallivas õhkkonnas. Kui ta 16–17-aastaselt, üheksanda klassi lõpetanuna kooli seinte vahelt välja läheb, on ta vaimne tervis märksa tugevam ja enesekindlus suurem kui sellel, kes saab igal nädalal väikeste alanduste ja etteheidete osaliseks (*meie ei hakka ometi klassi koristama, võta see prügikast ja vii välja, mida sa passid siin*).

Lapsed on väga julmad. Julmad ollakse ka õpetajate vastu, neile tehakse psüühiliselt väga haiget, seda koduse kasvatamatuse ja vanemate hoolimatuse tõttu. Paljusid kodusid ei huvita, mis lapsega toimub. Sellist last ei ole võimalik korrale kutsuda. Kodu ei vastuta, laps hoopiski mitte. Kool lahendagu kodu probleemid, kasvatagu last niimoodi, et ta kodus oma vanematele vastu ei räägiks ja sõna kuulaks. Kuidas nendes tingimustes kodukoha koolis tööd teha? Kui puuduvad head kodused tingimused ja tugi, pole võimalik sellist last koolitada. Laps hakkab vastu, kui liiga raskeks läheb. Siin ei aita ükski eurodirektiiv. Tulgu parem, enne kui päris pätiks läheb, meie kooli, siin saab iga õpetajaga läbi. Kümne aasta pärast ütleb, et tänu sellele koolile sai temast inimene.

Ühe õpilase kohta tehtavad kulutused on erikoolis loomulikult suured, kuid vastasel juhul hulguksid need lapsed igasuguse koolitusega tänaval. Peame seda investeeringuks tulevikku. Valdav osa meie kasvandikest saab iseseisvas elus enda ja ühiskonnaga hakkama. Hiljem läheks vigade parandamine veelgi kallimaks.

Räägime võrdsetest võimalustest...

Millised on edutu ja vähese taibuga õpilase võrdsed võimalused? Kellega ja milles on ta võrdne? Väheste vaimsete

võimetega inimesele ei saa ju luua teisega kõiges võrdseid tingimusi. Meie pakume oma õpilastele võrdsete võimaluste asemel paremaid võimalusi. Ta osaleb, teeb käsitööd või seda, mida oskab, käib väljaspool kooli esinemas, teda juhendatakse. Teeb sporti, võistleb Eriolümpia korraldatud ülemaailmsel spordivõistlustel. Sadakond last on teinud koostööd Taani, Soome ja Rootsi eakaaslastega, neli õpilast lõpetanud Soome sõpruskoolis kolmeaastased kutseõppekursused. Usun, et võrdsete võimaluste tingimustes poleks meie kasvandike arenguvõimalused sugugi nii head.

Õpiraskustega lapse vaimsed võimed ei küüni eakaaslaste tasemeni. Üheskoos õppides jäävad nad õppetööst kõrvale. Abiõppekava omandamisest ükskõik millises õppevormis jääb elus toimetulekuks väheseks, kui muid oskusi ei õpetata. Siin on põhjus, miks lapsevanemad otsustavad internaadiga erikooli kasuks ja usaldavad seda – internaatkool kasvatab last kogu päeva. Laps on toidetud, tuba soe, ta saab hea käitumise, puhtuse-, korra-, tööharjumused. Õpib oma vaba aja sisustamisest lugu pidama. Tal on, mida teha, ei jää aega pärast tunde tegevusetult ringi lonkimiseks. Kool valmistab teda ette kutseõpingute jätkamiseks. Internaadis õpitakse kirjutatud ja kirjutamata reegleid täitma, enda eest seisma ja teistega arvestama. Sotsialiseerutakse.

Kui meie ülikooli lõpetasime, oli püsti loosung, et iga õpilase võimeid tuleb individuaalselt arvestada. Selleni ei jõudnud me ialgi. Nüüd räägime individuaalsest õppekavast, asjale on lihtsalt teine nimi pandud. Soome kolleegid ütlevad, et siis peavad nad küll Eestisse õppima tulema, kui meil on klassis igal õpilasel individuaalne õppekava. Eks siis ongi kõik kaasatud, kuid jälle räägime ainult kitsalt õppimisest, kus omandatakse teadmisi. Kuid keskmisest madalamate teadmistega laps jääb ikkagi alla keskmise, kuigi tema jaoks on need teadmised väga väärtuslikud. Inimühiskond ei salli teistest liialt erinevaid. Sellepärast pole mul usku kaasamisse. Kõik lapsed alustavad tänapäeval oma õpinguid kodukoha koolis. Ühelgi koolil pole mingeid takistusi tegetseada selle nimel, et laps saaks seal

oma hariduse kätte. Ja ometi, kui kuues klass käsil, otsitakse meid üles.

Perspektiivid?

Perspektiiv on loogilises arengus. Vaba arengut ei ole mõtet piirata poliitiliste otsustega. Haridus ei muutu kunagi odavaks. Kuni on nõudmist, peaks eriopeetus saama jätkuvalt areneda, konkureerides kodukoha kooliga. Tuleb usaldada enda kogemust. Meie tööekspeidamised on kujunenud nende laste ja kodude põhjal, kellega oleme kokku puutunud. Tänu sellele oleme muutunud üsna tugevaks. Meid pole keegi kuigivõrd suunanud. Ministeeriumis ei ole juba üle kümne aasta eripedagoogika spetsialisti. On nõunik kaasava hariduse alal, s.o põhikooli jaoks. Aga mida peaks erikool tegema, kuidas toimima, kuhu arene-ma?

Kuivõrd eripedagoogide kaader on koondunud erikoolide juurde, oleks mõttekas kujundada osa erivajadustega õpilaste koole nõustamiskeskusteks, mille arv sõltub piirkonna vajadustest ja infrastruktuurist. Kvalifitseeritud ja kogemustega eripedagoogid, logopeedid, psühholoogid nõustaksid tavakoolide pedagooge, kutseõpetajaid, lapsevanemaid, õpilasi, sotsiaaltöötajaid, tööandjaid, haridusametnikke, abistaksid erivajadustega laste õpetamisel tavakooli tingimustes õppekavade ja individuaalse õppekava koostamisel, õppematerjali ja meetoodiliste materjalide soovitamisel.

Hälviklaste riigikoolide maine on paranenud tänu sisulisele tööle. Info liigub, on positiivne tagasiside. Kui majad saaksid korraliku remondi ja välisilme, paraneks koolide maine veelgi. Kahaneksid ülalpidamiskulud, kaoks vajadus arutada raskeid ja keerulisi koolivõrgu ümberkorraldamise plaane. Meil Kosejões on kuninglik loodus: jõgi, mõisapark, mets, rahu ja vaikus. Mida paremat soovida, et teha terves õhkkonnas koolitööd. Kui õnnestuks vaid hooned tipp-topp korda teha.

KARL KELLO



Kaasamine võimaldab erivajadusega lapsel tunda end mitteerilisena ja leida aktsepteerimist kõigi poolt, märgib dotsent Ene Mägi.

Kaasamine eeldab meeskonnatööd

E n e M ä g i

dotsent, TPÜ kasvatusteaduste teaduskonna dekaan

Ajalukku on vajumas eripedagoogikas läbi proovitud meetodid ja lähenemised, nagu kompensatoorne õpetus, tasandusõpe, eriklass, erimetoodika, integratsioon. Termin kaasamine on muutunud hariduslike erivajaduste kontekstis ametlikuks retoorikaks.

Eripedagoogika ajaloolist arengut iseloomustab 19. sajandil alguse saanud inimlik püüe kanda hoolt marginaalsete laste eest. Kool on ühiskonna mudel, siin õpitakse ühiskonnas olemist. Kaasamise all mõistetakse võimalust käia kodukoha koolis koos omaealistega, järgides sama õppekava samal ajal ja samas ruumis, leida aktsepteerimist kõigi poolt, tunda end mitteerilisena (3).

Lisaks füüsiliselt samas kohas olekule ja samade asjade tegemisele, mida teisedki õpilased, hõlmab see määratlus ka sotsiaalset kuuluvust ja tunnustamist sarnaste näitajate järgi. Kaasava hariduse kontseptsioon – see on tänapäevane integratsioon (1), mis kajastab füüsilist kohalolekut tavakoolis ja uskumist, et õpilased assimileeruvad, kuid ei kohusta koolikeskkonda muutma.

Kaasav haridus põhineb positiivse

väärtustamisel ja erinevuse ülistamisel. Kaasav kool on barjäärivaba ja kõigile kättesaadav ehituslikult, õppekavalt, suhtlemismeetoditelt. Tugisüsteemidena esitab kaasav kool selgemad väljakutsed kui integratsiooniprotsess (2). Kaasamine toob muutusi igal tasandil: hoiakud koolis ja kodus, personalisuunitlus, eestkoste ja abi pakkumine, ressursside jaotumine, kooli roll paikkonnas.

Kaasava hariduse rakendamiseks vajalikud regulatsioonid ja seadused on põhjalikult läbi töötatud Inglismaal ja Norras. Alates 1980. aastate algusest on seal uuendatud kogu haridusseadustik kooskõlas "Haridus kõigile" kontseptsiooniga ja kaasava kooli põhimõtte juurutamisega (4). Euroopa riikide hariduselule on suur mõju olnud ka Salamanca leppel (UNESCO, 1994), mis sõnastas kaasava hariduse mõiste ja kohustas

muutma mõtteviisi suhtumises erivajadustega lastesse.

Kategooriad ja määratlused

Viimase 20 aasta jooksul on hariduslike erivajaduste võtmeküsimus, poolt või vastu argumenteerimise sisu olnud kategooriapõhine määratlumine/mittemääratlumine. Eestis on alates nõukogude perioodist kuni tänapäevani hariduslike erivajaduste määratlemise aluseks kategooriakeskne lähenemine, näiteks vaimne alaareng, düsgraafia, kurtus vms. Eriõppele suunamist põhjendatakse teatud määratluse alla kuulumisega. Koolitüübi valik sõltub puude kategooriast. Ametlikes dokumentides, haridus- ja lastekaitse seaduses tähistatakse puudekategoriasse kuuluvat last terminiga "hälvik". Defitsiit ilmneb kas kombineerituna või üksiknähtena neljas valdkon-

nas: kommunikatsioon ja suhtlemine, kognitsioon ja õppimine, käitumine ja sotsiaalne areng, sensoorika ja füüsis.

Sellist jaotust põhjendatakse asjaoluga, et probleemid on sageli erakordselt kompleksed ja põimunud. Raskused tulenevad ka sobivate õpetamis- ja kohtlemisstrateegiatega mittevaldamisest, seda nii vanemate kui õpetajate puhul (5).

Diagnoos või kategooria võib asetada õppija allapoole tegelikku saavutusvõimet. Vanemate ja õpetajate hulgas on levinud arvamus, et määratletud kategooriasse kuuluv isik vajab hoopis teisi tingimusi ja järelikult ei kuulu meie hulka. Kuid ka erivajadustega lapsed arenevad ja muutuvad pidevalt. Kõiki lapsi kaasava hariduse põhimõtte tuleneb inimõigustest – õigus saada koos eakaaslastega osa kõigest, mida kodukoht pakub. Mis tahes vormis segregatsioonis nähakse põhiõiguste eiramist.

Inklusiivse ehk kaasava hariduse puhul loobutakse märgistusest ja kategooriatest.

Paljud uurijad (nt Farell, 2000; Surely, 1997) väidavad, et laste põhiõigus on saada võimetekohane haridus. Küsimus on, kas erivajadustega lapsed põhiõigustes ei riiva teiste õppijate inimõigusi ja põhivajadusi (6).

OECD 1999. a ülevaade erivajadustega laste olukorrast 22 riigis toob välja statistika ja definitsioonid maade kaupa. Fikseeritud näidustus õpiabi saamiseks on 12% USA põhikooliõpilastest, Inglismaal 2,9%, teistes maades 5% ja vähem. Erikoolides käivate laste arv varieerub 0,5% Inglismaal kuni 6% Madalmaades. Kinnitust leiab hariduslike erivajaduste kontseptsiooni ja määratluse erinev alus riigiti. Sama kehtib Eesti kohta. Teel kaasava hariduse suunas võib märgata rahvusvahelist survet funktsionaalse kaasamise rakendamise võimaluste väljatöötamiseks.

Kaasava hariduse kontseptsioon tegelikkuses

Efektiivset kaasamist toetavalt haridussüsteemidel on sarnaseid tunnuseid, mis teenivad paindlikkuse ja vastutusvõimelisuse arendamist koolis tervikuna ja õpetajates eriti. Kaasava hariduse arendamise idee omaksvõtul ja tegutsemisel tuleb arvestada kooliorganisatsiooni ja juhtimist, õppekava arendust,

klassitöö korraldust, koolisest ja muud abi, vanemate ja ühiskonna kaasamist.

Erivajadustega laste kaasamine on teema kogu kooli jaoks, mitte ainult üksikõpetajale. Probleem on märgistatud laste madalast edukusest, häirivast käitumisest vms tulenev vajadus ressursse ümber jaotada. Kooli prestiiži ja tulemuste statistiliste näitajate halb mõju kogu koolikultuurile ja eetosele nõuab kõrget konsensust sõnastamiseks koolitegevuse eesmärgi ja missiooni. Koole juhitakse arengukavas eesmärkidest lähtuvalt. Kui kokkulepped on kolleegiaalsed ja protsesse suunatakse lepetest lähtuvalt, saab ka kaasava hariduse rakendamine koolikultuuri loomulikuks osaks, mitte eesmärgiks omaette.

Koolid, kes tegutsevad spetsiifilises kontekstis (näiteks erivajadustega laste tingimusteta kaasamine), kujundavad õpilaste ja nende vanemate vajadusi ja püüdlusi peegeldavad õppekavad. Otustamisprotsessis puututakse paratamatult kokku piirangutega (aeg, ruumid, personal, õppekeskkonnad), mis nõuab prioriteetide püstitamist ressursside jaotamisel.

Klassitöö korraldus

Erivajaduste esiletoomine, eriti lisakulutusi eeldavate hariduslike erivajaduste põhjendamine, seondub paljudel juhtudel strateegiatega tööks mahajääjate klassiga. Eraldatus tavaklassist vajab igakülgset jälgimist – kas abiks ongi eraldamine, kuidas ja millal pööratakse põhiklassi tagasi, kes on õpetajad, kuidas õppematerjali kohandatakse.

Õpiabi võib korraldada ka klassisiselt. Eriõpetajale nähakse ette aeg abistada põhiõppe tingimustes. Saab teha meeskonnatööd kõigi õpetajate ja vanematega.

Õppekava saab modifitseerida, haarata teemasiseselt varemõpitu koos uue ainega. Aineõpetaja koostööpartner on eripedagoog, assistent või emakeeleõpetaja.

Õpetajad, juhendajad ja vanemad peavad suutma kohelda erivajadustega lapsi eelarvamusvabalt. Stereotüüpide loomine ja tulevikuenustused põhjustavad sotsiaalset ebaõiglust ega võimalda tegelda probleemiga. Koolisisesel ja muul abil puudub mõte, kui kool taastoodab ja säilitab diferentseerumist ning õpilaste sildistamist. Abi muutub tulemuslikuks, kui saame õpilastest mõelda

ja nendega töötada sildiväliselt. Peamine on aidata realiseeruda individuaalsel püüdlusel, teha kindlaks arendamist vajavad teadmised ja oskused.

Eesmärk on luua võrgustik, mis tagab turvalisuse, positiivse tagasiside ja identiteedi tunnustamise. Räägime subsüsteemidest, nagu kool, lasteaed, sotsiaaltöötajad, lasteasitid, psühholoogiateenistus. Avaliku sektori suprasüsteem hõlmab kõiki laste ja noortega töötajaid, erialade esindajaid ja ametiasutusi. Osa neist on riigi poolt delegeeritud ning toonitavad ressursside optimaalset kasutamist. Paraku jääb alati teatud "halls tsoone", kus puuduvad kaitse ja tugiteenused. Siit vajadus arendada strateegiaid abivajajate kõigile sihtrühmadele nende vajadustest lähtuvalt, et suurendada osalust ja toimetulekut.

Lapse tähtsaim tugisammas on perekond. Lapse loomulik tugivõrgustik toetab tema kompetentsuse arendamist selles keskkonnas ja neis oludes, milles ta parajasti viibib.

Eestis on võetud suund erivajadustega õpilaste kaasamiseks kodukoha kooli, hilisema võimalusega olla oma paikonna arvestatav liige. Eesti on ühinenud rahvusvaheliste lepete (1995. a "Puuetega inimeste võrdsete võimaluste standardreeglid") ja tõekspidamisega, mis välistavad märgistamise mis tahes põhjusel. Koostöö välispartneritega on kujundanud soodsa hoiaku kaasava hariduse realiseerumiseks Eestis.

Kirjandus

1. Ainscow, M. Understanding the Development of Inclusive Schools. London, Falmer Press, 2000
2. Alderson, J. & Goodly, M. The New Meaning of Educational Change. London, Cassell, 1998.
3. Bailey, J. Australia: inclusion through categorisation. London, Routledge, 1999. 70–73.
4. DFEE, Excellence for All Children, Meeting Special Educational Needs. London, The Stationery Office, 1997.
5. Norwich, B. Differentiation from the perspective of resolving tensions between basic social values and assumptions about individual differences. Curriculum Studies, 1994, 2 (3). 289–300.
6. Wilson, J. Doing justice to inclusion. European Journal of Special Needs Education, 2000. 15 (3). 297–300.

Euroopa kontekstis käsitleb kaasavat haridust TPÜ õppejõud Aina Haljaste:
<http://haridus.opleht.ee/2003/6/0/>



Kui oskame tunnustada iga inimest sotsiaalse ressursina, rikastame ühiskonda ja iseennast selle osana, tõstes ühiskonna sidusust ja jätkusuutlikkust, tõdeb Urve Läänemets.

Õppekavad erivajadustega lastele

U r v e L ä ä n e m e t s

Hariduslike erivajadusi tuleb mõista senise puudepõhise ja diagnoosikeskse lähenemise asemel laiemalt, nii õpiraskuste, eriandekuse kui ka sotsiaalsete erivajaduste tähenduses. Õppekavade koostamisel on väga tähtis arvestada lähtetaset.

Õppekavade lühim definitsioon pärineb Hilda Tabalt aastast 1962: õppekava on õppimise plaan. Oma doktoritöös "Hariduse dünaamika" (12) märgib meie ainuke maailma tasemel tunnustatud pedagoogikateadlane, et õppekavasid tuleb koostada õpilaste lähtetaset arvestades, igasugune õppetöö korraldus peab aga kaasa aitama riigi, kultuuri ja indiviidi arengule.

Lähtudes nendest põhipostulaatidest, on hilisemad teoreetikud ja praktikud arendanud mitmesuguseid struktuure õppekavade kui eelkõige õppesisu määratlevate dokumentide koostamiseks. Hariduslike erivajadustega inimeste õppimine korraldatakse põhimõtteliselt samadel alustel õpikorraldusega nn tavakoolis (*mainstream schools*) ja samad põhimõtted kehtivad ka õppesisu valikul. Erilise tähendusega on aga hariduslike erivajadustega õppurite lähtetaseme arvestamine.

Haridusliku erivajaduse tunnustamisel on vaja lähtuda erivajadusest laias

tähenduses senise puudepõhise ja diagnoosikeskse lähenemise asemel. Eestiski on aeg hakata mõistma, et hariduslik erivajadus puudutab nii õpiraskustega kui eriandekaid inimesi, võrd-selt oluline on osata neid õigel ajal ära tunda ning suunata õigesse õpikeskkonda. Ande ignoreerimine tähendab teadlikku loobumist tulevases tippspetsialistist, mis on väikerahva piiratud inimressursi puhul eriti ohtlik.

Õppimise korraldamisest

Kaasamise printsiip ei tähenda kõigi erivajadustega õpilaste tavakooli saatmist, kuid senine praktika on siiski olnud vähe kaasav, abiõpetajate süsteem aga hoopis olematu. Andekate ja meditsiinilist abi vajavate õppurite kõrvale on tekkinud suur hulk sotsiaalsete erivajadustega õpilasi, kes vajavad korrektsiooni, sageli ka kohta õpilaskodus, kus neil oleks võimalik kas või õppeperioodil elada normaalses keskkonnas. Kõik loeteldud õpilaskontingendid vajavad arvesta-

mist ning neile sobiva õppesüsteemi loomist, mis hõlmab nii õppesisu, õpikeskkonda kui ka tugiteenuseid.

Laps toetub esmase elukogemuse hankimisel eelkõige vanematele ja püüab kohaneda oma keskkonnas. Praeguses pedagoogikateaduses nimetatakse seda protsessi esmaseks sotsialiseerumiseks. Üha sagedamini peab arvestama sellega, et tegemist pole täisperekonnaga (kus on mõlemad vanemad) ja lapse arengut toetava elukeskkonnaga. Suurenev infomaht aga paneb nii lapsevanemad kui õpetajad valiku ette, mida siis ikkagi lapsele õpetada, sest ilmselt on inimesele tema edasises igapäevases elus vaja vaid teatud osa õpitust. Pealegi pole kõik inimesed võrd-selt õpisuutlikud, mida sageli ei arvestata. Täna on jõutud hariduslike erivajaduste tunnustamiseni poliitilise otsusena paljudes riikides (2, 9, 15) ja mõistetud, et iga inimest on vaja ja võimalik arvestada sotsiaalse ressursina ning kaasata ühiskondlikku ellu.

Tyleri ratsionaal

Õppesisu valik kujunes õppekavade koostamise põhiküsimuseks juba 20. sajandi keskel, kui saadi aru, et kõike õpetada ei jõua ning hariduse eri tasemed vajavad täpsemat määratlust. 1949. aastal ilmus väike, kuid tänaseni mõjukas raamat – R. Tyleri “Õppekava ja õpetamise põhiprintsiibid” (14), mille esimesel leheküljel esitatakse nn Tyleri ratsionaal ehk põhiküsimustik õppekavade koostamise alusena.

Tyleri neljale küsimusele vastamata muutub igasuguse õppekava rakendus küsitavaks ja kaob süsteemsus õppetöö korralduses.

1. Milliseid õppe-eesmärke püüab kool saavutada?
2. Milliseid õpikogemusi peab õppurile vahendama nende eesmärkide saavutamiseks?
3. Kuidas saab neid õpikogemusi tulemuslikult organiseerida?
4. Kuidas määratleda, kas seatud eesmärgid on saavutatud?

Kui eelnev märksõnadena kokku võtta, saame eesmärgid, õppematerjali, õppematerjali organisatsiooni ja hindamise. Need põhiseisukohad loovadki aluse õppevara koostamiseks kirjastustes ja õppetöö organiseerimiseks koolis ning selle tulemuste määratlemiseks tasemetööde, eksamite või muus vormis, mida võib korraldada nii koolis kui ka spetsiaalsetes keskustes.

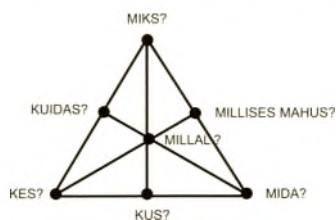
Õppimine on oma olemuselt väga mitmekesine tegevus, seda on seaduspärasuste avastamise eesmärgil uurinud paljud psühholoogid. Nende seaduspärasuste tundmine on hädavajalik, kui soovime ratsionaalselt ja võimalikult tulemuslikult kasutada inimesele antud aega. Eesti õpetaja peaks saama ülevaate õppimisteooriatest E. Krulli “Pedagoogilise psühholoogia käsiraamatus” (7, 3. osa, pt 7–10). Õpipsühholoogia on kujunenud iseseisvaks distsipliiniks, seda kasutatakse õppekava teooria ja praktika ühe tugiteadusena.

Õppimist kiputakse sageli käsitada lihtsustatult. Tavaliselt vastandatakse traditsioonilist ja aktiivsuspedagoogikat. Esimest on mõnda aega peetud vaid biheivioristlikele põhimõtetele toetuvaks ning drillil põhinevaks vanamoodsaks ja ebaefektiivseks õppimisviisiks, milles kõige olulisem on kindlate teadmiste ja

oskuste omandamine. Kognitiivse psühholoogia põhimõtetest lähtuvaid õpiteooriaid nimetatakse aktiivsuspedagoogilisteks ning õppimist käsitatakse kui varasema kogemuse rakendamist uute teadmiste loomise protsessis, mistõttu see tundub nüüdisaegne ja atraktiivne. Paraku pole ei üks ega teine puhtal kujul rakenduslik, sest ka teatud automatiseeritud kasutamise tasemele viidud oskusi õppides (nt medõed, tuletõrjud jt spetsiifilised erialad) on vaja mõista õpitud tegevuse tunnetuslikku tähendust. Õppimisel rakendatakse erinevaid ja enamasti kombineeritud lähenemisi, mida on käsitatud õppimistraditsioonidena (5).

Õppimist on vaja korraldada kahes tähenduses: kõigepealt valime sisu, mida õpetada, ja sellest lähtuvalt viisi, kuidas seda õppida ja õpetada. Tähelepanu väärib õppetöö korralduse mudel, mida on alates 1994. a propageerinud ja kasutanud Jaapani haridusteadlased.

PROBLEEMIASETUS ÕPPEKAVA KUJUNDAMISEKS



Mudel esitab Tyleri ratsionaali ühe võimaliku edasiarenduse. Kolmnurga tipus paiknev küsimus *miks?* väljendab õppimise eesmärke ning eeldab argumente nende vajaduste tõestuseks. Küsimus *mida?* määratleb õppesisu (õpikogemuse) ja küsimus *kes?* õppija. Hilisemates käsitlustes on hakatud mõistma, et kes-küsimuse juures peab arvestama nii õppijat kui ka õpetajat. Nn lisaküsimused määratlevad õppeaine mahu (kui palju?), meetoodika (kuidas?) ja õpikeskkonna (kus?). Kõikide küsimuste kokkupuutepunktis asub *millal?*, mis määratleb õpajärjestuse. Selline mudel on oluline nii õppekavade koostamisel kui ka kasutatav igasuguse kooliüenduse puhul ning laiemaltki.

Õpetaja tööriistakastist

Lisakommentaari õppekavade arenduses väärivad õppemeetodid. Oleme pikka aega kuulnud, et meie õpetajad ei valda meetoodikat, eriti aktiivsuspedagoogikat. Sageli kasutatakse metafoori

eesti õpetaja viletsast tööriistakastist ehk piiratud professionaalsest reperituaarist, kui igas tunnis pole näiteks kasutatud rühmatööd või muud parasjagu moodsat. Nii peetakse ekslikult professionaalsuseks parajasti moes oleva töövõtte kasutamist, paraku aga jäetakse tähelepanu alt välja kasutatava meetodi seos omandatava ainesisuga. Tugevad professionaalid kasutavad väga erinevaid õppemeetodeid ja õpimeetodeid (üksikuid võtteid, mida õppija saab kasutada millegi saavutamiseks). Õppemeetodid on oma olemuselt eelkõige tunnetustegevuse organiseerimise viisid, seda isegi lihtsate drilliharjutuste kavandamisel ja korraldamisel. Kuid igal õppemeetodil on oma rakenduspiirid ning nende mõistmine ja otstarbekas kasutamine eeldab õppesisu ja õpipsühholoogia head tundmist. Siit avaneb ka võimalus õppetöö ja õppeprotsessi diferentseerimiseks, mida peame eriliselt arvestama erivajadustega õpilaste puhul.

Diferentseerimine kui pedagoogiline printsiip

Saksamaa ja Austria koolisüsteemis diferentseeritakse õpilasi akadeemilise suutlikkuse järgi üsna varakult ning õppurid jätkavad haridusteed vastavalt iga haru ja taseme võimalustele. Vaatamata varasele diferentseerimisele, on enamasti tegemist võimaluste paljususega, mis lubab eri vanuses uusi valikuid. Õppur ei satu tupikteele, kust edasiõppimine osutub võimatuks. Nn *open ended* (avatud võimalustega) koolisüsteem on paljude riikide põhimõte, mis tunnustab elukestvat õpet maailma eksistentsi põhialusena.

Hariduslike erivajadustega inimeste õpikorralduses on võimalik diferentseerida nii õppesisu kui ka protsessi olemavalt konkreetsest vajadusest. Eestis on eraldi dokumentidena olemas põhikooli lihtsustatud riiklik õppekava (abiõppe õppekava), kinnitatud haridusministri määrusega 24.03.1999 nr 21 ja jõustus 1.05.1999 (uus jõustumistähtaeg 19.02.2002), ning toimetuleku riiklik õppekava, mis kinnitati haridusministri määrusega nr 59 15.12.1999 ja jõustus 1.09.2000. Esimene dokument on mõeldud abiõppele suunatud õpilaste õppetöö korraldamiseks, selle arendamine kuulub haridus- ja teadusministeeriumi pädevusse.

Abiõppe õppekava

Riiklik õppekava määrab abiõpet vajavate õpilaste õppe ja kasvatus, sh korrigeerimise ja sotsiaalse rehabiliteerimise eesmärgid, kooliastmete ja klasside nõuded, aine ja korrektsioonitundide proportsioonid ning peamise õppesisu aineti (üldsätted, lk 2).

Dokumendi üldosa on küll ulatuslik, ent üsna ebamäärane. Puudulikud on juhised kooli või klassi õppekavade koostamiseks (lk 11, jaotus 7), esitatakse ka kohustuslike elementide struktuur individuaalõppekavas. Üldosa info on kohati lausa arusaamatu (näiteks kõigi õpilaste arengu korrigeerimine ja pädevuste käsitlus). Emakeele ainekavas on materjali järjestus vastuolus nii tavaloo-gika kui õpipsühholoogia põhitõdedega.

Emakeele õppimine on ette nähtud lausemallide järgi, kuid tekstiloomi ei saa kuidagi eelneda lause mõtestatud tajumisele. Praegu peaks õpilane olema suuteline lauset grammatiliselt konstrueerima ja sõnu valima ning koostiselt keerulise lause asendama struktuurilt lihtsamaga (vt lk 12) enne, kui oskab sõnu ära tunda ning nende tähenduseni jõuda. Taolisi näiteid on ka teiste ainete kohta. Sarnaselt üldhariduskoolide RÕK-i dokumentidega aastatest 1996 ja 2002 puudub integratsioon, mis võimaldaks ratsionaalselt kasutada õppeaega ja vähendada õpilaste koormust.

Toimetuleku õppekava

Toimetuleku riiklik õppekava on koostatud mõõduka ja raske vaimupuudega laste õpetamiseks. Selle üldosas esitatakse õpilase kirjeldus, arenduse ja kasvatus üldeesmärgid, õppe- ja kasvatusgevuse põhimõtted, õppe- ja kasvatusgevuse korralduse alused ning tunnijaotusplaan, pädevused kooliastmeti, individuaalse õppekava koostamise juhised ja hindamiskriteeriumid (lk 2). Üllatav on, et eeldatavasti väiksema õpisuutlikkusega õpilastele on kehtestatud hindamiskriteeriumid, suurema õpisuutlikkusega (abikooli õppekavas) aga eeldatavad õpitulemused. Mõnevõrra ulatuslikum on individuaalse õppekava koostamise juhised, kuid põhirõhk on sellel, kes on kohustatud seda koostama ja dokumendi kinnitama. Pole öeldud, kuidas õppesisu, õppeprotsessi ja õpikeskkonda vastavalt õpilase erivajadusele diferentseerida.

Õpilase arengut hinnatakse viie kriteeriumi alusel, mis võiksid olla selgelt sõnastatud. Praegu on öeldud (neljandat kriteeriumi soovitatatakse vajadusel vaadelda kolmel tasandil), et õpilane 1) tuleb hästi toime, 2) tuleb toime, 3) vahel tuleb toime, 4) tuleb toime (a) sõnalise abiga, b) eeskuju järgi, c) koostegevusel), 5) ei tule toime.

Kõnealust süsteemi on eri õpitegevuste puhul üsna keeruline rakendada, rakenduslikum on see näiteks enese-teeninduse suutlikkuse hindamisel. Arvestama peab sedagi, et õpitegevusega võib küll formaalselt toime tulla, ent sealjuures ei tarvitse õppur midagi omandada, ka normintellekti puhul ja tavakoolis.

Toimetuleku õppekava alusel püütakse kujundada isiksust, kes (järgneb 11 tunnust) vastavalt oma võimetele armastab ka kodumaad. Võib-olla oleks realistlikum kujundada isiku eripära arvestav õppijakeskne õppekava, nii nagu on soovitanud D. Nunan oma tuntud töös "Õppijakeskne õppekava" (8).

Individuaalne õppekava

Erivajadustega õpilaste õppekavade kujundamisel võetakse tavaliselt aluseks nn tavakooli õppekava oma sisu ja korralduslike juhistega. Eriandekate puhul lisatakse sisule uusi ja nõudlikumal tasemel komponente, väiksema õpisuutlikkusega õpilaste jaoks aga koostatakse individuaalsed õppekavad, mis võimaldavad jõuda teatud tasemele tavakooli skaalal. Abikooli õppekavad on samalaadselt diferentseeritud nagu näiteks õhtukooli õppekavad, kus õppeainete loend võib erineda tavakooli omast, kuid mis ei erine põhistandardilt ainete ja klasside lõikes.

Hoopis olulisem on osata määratleda võimalusi õppeprotsessi individualiseerimiseks erivajadustega õpilastele. Sageli kasutatakse õppimist väikestes rühmades või individuaalõpet, ulatuslikumat näitlikustamist või materjali jaotamist õpiühikuteks. Ka kordamisharjutuste arv ja maht on erinevad. Oluline on mitmesuguste mnemotreeningute, liikumis- ja muusikateraapia ning muude rehabilitatsioonivahendite kasutamine.

Individuaalse õppekava koostamise juhend peaks andma lähtealused tavaõppes erineva õpikorraldussüsteemi loomiseks. See on abiks nii tavakooli eriandekatele õpilastele jõukohase töö

korraldamisel kui ka õpiabi osutamisel vähem suutlikele.

Haridus kõigile

2003. aastat pole kuulutatud erivajadustega inimeste aastaks juhuslikult. *Euro-news on Special Needs Education*, 2003, Issue no. 9 käsitletakse eelkõige kaasava hariduse kujundamise võimalusi, sh individuaalsete õpivõimaluste loomist igapäeva koolielus, aga ka üleminekut koolist tööellu, mis Eestis väärrib erilist tähelepanu. Positiivseks näiteks on Baltimaade edukas ühisprojekt "Haridus kõigile" (*Education for all*), mida rahastab Põhjamaade Ministrite Nõukogu ja kureerisid Norra spetsialistid. Kui oskame tunnustada iga inimest sotsiaalse ressursina, rikastame ühiskonda ja iseennast selle osana, tõstes ühiskonna sidusust ja jätkusuutlikkust.

Kirjandus

1. A School for all. Annual Report, 2001.
2. Davies, L. School Councils and Pupil Exclusion. London, School Councils UK, 1998.
3. Eesti põhi- ja keskkoolide riiklik õppekava. RT I osa, nr 65–69, Tallinn, 1996.
4. Euronews on Special Needs Education. Issue no. 9, 2003.
5. Handbook of Research on Curriculum Ed by P. W Jackson. Macmillan Publishing Company New York, Maxwell Macmillan Canada, Toronto and Maxwell Macmillan International New York, Oxford, Singapore, Sydney, 1992.
6. Individuaalsete õppekavade koostamise ja rakendamise juhend. Tartu Ülikool, õppekava arenduskeskus, 2002.
7. Krull, E. Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2000.
8. Nunan, D. The Learner-Centred Curriculum. Cambridge University Press, 1991.
9. Osler, A., Hill, J. Exclusion from School: an examination of government proposals in the light of recent research evidence. In: Cambridge Journal of Education, 29 (1), 1999. 33–62.
10. Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava. RT I osa, nr 20, 22.02.2002.
11. Põhikooli lihtsustatud riiklik õppekava (abiõppe õppekava). 1999.
12. Taba, H. Dynamics of Education Kegan Paul, Trench, Trubner & CO LTD. London, 1932.
13. Toimetuleku riiklik õppekava. 1999.
14. Tyler, R. W. Basic principles of curriculum and instruction. The University of Chicago Press, Chicago and London, 1949.
15. Verhellen, E. Children's rights and education: a three track legally binding imperative. In: School Psychology International 14, 1993. 199–208.



Õpetaja konstrueerib normaalsust klassis sageli negatiivse kaudu – distsiplineerides, sekkudes, karistades, manitsedes, väidab Mare Leino.

Negatiivne dimensioon pedagoogikas

M a r e L e i n o

PhD, TPÜ vanemteadur

Paljud õpetajad lähtuvad oma igapäevatoos nn negativistlikust pedagoogikast, ehkki kõrgkoolis neid selle eest hoiatatakse. Oma võimalikke vigu ei taheta tunnistada, vaid püütakse neid õigustada või varjata, tehes uusi ja suuremaid.

Negatiivsetele muljetele reageeritakse kiiremini ja jõulisemalt kui positiivsetele, mistõttu hinnangud on tihtilugu enneaegsed ja põhjendamatult eitavad. Vaatlused neljas Põhja-Eesti koolis näitavad, et mõnigi õpetaja ei suuda inimlikult mõistetavast negativismist hoiduda ja toonitab oma õpilaste, eriti poiste juures pidevalt kõike halba ja valet, vahel lausa otsib vigu ja puudusi, õigustades oma suhtumist ebaloogiliste põhjendustega. Negatiivne suhtumine iseloomustab ka õpilasi ja lapsevanemaid. Artikkel ei süüdistata õpetajat ega kritiseeri kooli kui institutsiooni, lihtsalt juhib tähelepanu sellele üldinimlikule seigale.

Teoreetilisest taustast

1960. aastail võeti kasutusele PNA-sündroomi mõiste: oletati, et inimesed kujundavad oma arvamuse positiivsete ja negatiivsete muljete keskmisena. Te-

gelikult domineerib negatiivne: piisab vähesest halvast infost ja inimest hakatakse pidama märgistatuks, samas tekitab kui tahes suur kogus head infot vaid leebe positiivse üldmulje. Nähtusel on loogiline seletus: negatiivne ohustab heaolu ja turvalisust. Kui puuduks tundlikkus negatiivse suhtes, oleksime juba välja surnud. Negatiivse sõnumi mõju meie argipäevale on emotsionaalselt suurem (12, lk 123–124).

Et õpetajagi on eeskätt inimene, konstrueerib ta normaalsust klassis sageli negatiivse kaudu – distsiplineerides, sekkudes, karistades, manitsedes (10, lk 106–107).

Psühholoog Daniel Kahneman on avastanud, et inimesed tunnevad vastumeelsust kaotuste suhtes, mistõttu tehakse sageli mõttetuid lisapingutusi õigustamiseks varasemaid valesid otsuseid. Inimene on nõus nägema vaeva, et

tagada (enda arvates) olukorra õiglane lahendus (6). Kahnemani tööd tunnustati 2002. a Nobeli preemia vääriliseks (1, lk 18).

Vigade õigustamine

Õpetaja konstrueerib norme ka oma vigade õigustuse kaudu. Probleemseid lapsi valvatakse eriti aktiivselt, õpetaja justkui jahiks tõendeid oma kahtlustele. Selle tagajärjel tugevneb "probleemse" negatiivne staatus. Hoiakut toetavaid juhtumeid rõhutatakse, vasturääkivad aga unustatakse. Kui õpilane on "paika pandud", usub pedagoog teda lõpuni tundvat. Erilisusest kujuneb püsiv nähtus, kuna õpetaja tähtsustab valikuliselt momente lapse käitumises, valdavalt selliseid, mis kinnitavad ta varasemat veendumust (8, lk 88).

Oma ebaõnnestumiste tüüpõhjusteks peavad inimesed tavaliselt väliseid,



Tallinna Vanalinna Hariduskolleegeiumi põhikoolis õpivad poisid ja tüdrukud eraldi klassides. Väidetakse, et see aitab "poiste diskrimineermist" vähendada.

muutuvaid tegureid. Teiste tegevust hinnates arvatakse aga põhjused johtuvat inimesest endast, st teiste käitumine tuleneb eeskätt personaalsusest, iseenda puhul pigem olukorrast (5, lk 9). Seegi räägib probleemlaste kahjuks: kui õpetaja arvab, et õpiedutus johtub lapse laiskusest, oletab ta selle pidevat jätkumist, kuna isiksuse olemus on suhteliselt püsiv.

Probleemi teravust on ilmekalt kirjeldanud probleemsete laste klassi juhataja Tiit Leemets: "Eesti algkoolis rakendatakse mahajääjate abistamiseks parandusõpet, aga et seaduse kohaselt saab seda teha vaid pärast tunde, on see lapsele pigem karistus kui abi. Ja hariduslike erivajadustega laste klassi saab saata vaid alaealiste asjade komisjon. Maaslamajat lüüakse veel kord – sedapuhku määrusega. Õpilane tiritakse komisjoni ette, kus tehakse talle selgeks, et ta tavaklassi enam ei kõlba. See on klassikaline märgistamine, pitsati otsaette lõõmine, kuigi klass iseenesest on loodud abistamiseks. Paar korda eksinud õpilast peetakse läbinisti halvaks. Ja ta vastab uute probleemidega, sest halvakspanu tuleb ju õigustada. Nii süvenevad aga õpetaja negatiivne suhtumine ja õpilase halb käitumine veelgi" (11, lk 5).

Uuringu läbiviimisel kasutasime kahte meetodit: õpetajate juhtumikirjelduste analüüsi ning haridusetnograafilist osalusvaatlust neljas Põhja-Eesti gümnaasiumis. Tulemused: esiteks – õpetaja konstrueerib norme negatiivse kaudu; teiseks – varasemaid vigu üritatakse katta uute vigadega, ja seda mitmel tasandil.

Uuringu läbiviimisel kasutasime kahte meetodit: õpetajate juhtumikirjelduste analüüsi ning haridusetnograafilist osalusvaatlust neljas Põhja-Eesti gümnaasiumis. Tulemused: esiteks – õpetaja konstrueerib norme negatiivse kaudu; teiseks – varasemaid vigu üritatakse katta uute vigadega, ja seda mitmel tasandil.

1. Õpetaja konstrueerib norme negatiivse kaudu

Et poisid käituvad üldiselt lärmakamalt, võib öelda, et norme klassis konstrueeritakse suuresti poiste halva käitumise vahendusel.

Ivo ja Rein lobisevad. Õ: "Kui olete nii targad juba, siis jagage meile ka seda tarkust."

Õpetaja kontrollib poisse rangemalt, toimub otsekui võimuvõitlus – kes on klassi liider, kas õpetaja või "paha" poiss. Poisid ei võinud vastata kohalt kätt tõstmata, tüdrukud aga küll ning said hea vastuse eest kiitagi. Poisse

saadeti provokatsioonilise käitumise eest klassist välja, tüdrukutele öeldi leebelt: "Kui ma pole teile täna märkust teinud, siis see ei tähenda, et ma ei näe ega kuule."

Kui tüdruk hilines tundi, läks ta lihtsalt oma kohale, poiss pidi vabandama.

Poisid jooksevad hilinenult tundi – tõmbavad ukse kolksuga kinni. Õ: "Palun pane uks korralikult kinni, lingist ja vaikselt – nagu kodus." Avo: "Mina kodus tõmbangi hooga." Õ: "Seda ma märkan jah, et mitmed asjad tulevad kodunt vargsi kooli kaasa."

Johtuvalt keskklassilisest olemusest soosib kool kesk- ja ülaklassist pärit õpilasi. Tööliste lastel jääb üle luua oma alakultuur, et saavutada edu ja hinnatud positsioon (7, lk 30). See aga ei sobi kooli ühtlustavate normidega, kus ideaaliks peetakse viisakat, korralikku, hästi dresseeritud õpilast.

Jan: "Mina tahaksin rääkida hamstrist." Õ kiidab: "Näe kui ilus algus – tahaksin."

Tingiv kõneviis on midagi naiselikku. Kui seda kasutas poiss, sai ta õpetajalt kiita. Kirjeldatud algus on hoopis muud

kui domineeriv, käskiv, kamandav toon, mida mitu poissi harrastasid ning mis õpetajale ei meeldinud.

Mihkel: "Kiiruse peale ei tohi sellist asja teha." Õ: "Kui lõpetad kõrgkooli, siis jagad sina siin käske."

David on tige, et Kai saab liiga palju lugeda. Õ: "Sa pole minu abiõpetaja."

Õpetaja kehtestas end igal sammul. Toimuvas võimuvõitluses dresseeriti poisse nende väiksemategi vigade korrigeerimise kaudu.

Peamine erilise käsitluse viis koolis on probleemide isiklikuks muutmise. Ametlikud klassifikatsioonid räägivad rohkem sildistajast kui lapsest. Väliselt sarnast käitumist vaadeldakse ühtsena, kuigi teo põhjused võivad oluliselt erineda. Klassifikatsioon võib rohkem peita kui paljastada – suur osa häirijatest käitub teises olukorras hästi. Enam silte on tehtud teatud eesmärgiga – kontrolli jaoks. Silt on mugav, vabastab mõtlemisest. Erilise määratlus ja sanktsioneerimine on võim, mida kasutavad tugevamad (17, lk 17–18). Koolis ei tohi näiteks vaielda – laps, kes seda teeb, satub põlu alla ning tema käitumist kommenteeritakse isegi õpetajate toas.

Õ: "Ivo, sa oled tõusnud kolmandale kohale meie klassis halva käitumise poolest. Ivo pobiseb vastu: "Ja mis siis, olen selline, nagu olen." Õ: "Vat see ongi see, millest õpetajate toas on juttu olnud – Ivo on hakanud vaidlema."

Lisaks negatiivsele üritas pedagoog norme õpetada ka kollegiaalse vastutuse ning südametunnistusele koputamise kaudu.

Õ: "Meie klassis on komme, et keegi ei esine siis, kui klassis lobisetakse."

Õ: "Mulle tundub, et ma ei tahagi enam õpetaja olla, sest te ei täida minu korraldusi. Ja ma ütlen teile seda, et elu teid ise karistab – kes ei taha korraldusi täita."

2. Varasemate vigade katmine uutega

F. Ericson kirjeldab õppimist sündmuse- na, kus keskne on riskeerimine. Õppimine tähendab siirdumist valitsetavalt alalt sinna, mida veel ei mõisteta. See toimub õpetaja abil ning eeldab usaldust õpetaja suhtes. Usaldamatuse puhul on ebaõnnestumise tõenäosus suur. See võib alata väikestest keelekasutusega liituvatest asjadest, laienedes hiljem

avalikuks vaenuks. Iga terve inimene tõrjub kõigi vahenditega katset tembel- dada teda ebaõnnestujaks. Mida rohkem laps koolist võõrdub, seda enam kaugeneb ta ametlikest õpieesmärki- dest (7, lk 30). Selgub, et vanu vigu ka- tavad uutega ka õpilased ise. Kooli kon- tekstis võibki täheldada mitmeid nn Kahnemani-sündroomi tasandeid: õpila- se, õpetaja ning institutsiooni tase. Tegelikult võiks iga inimene oma elule tagasi vaadata just selle nurga alt – tõe- näoliselt leiavad tõenäosuse eiramist oma elust needki, kes hasartmängude- ga ei tegele ning ennast seni igati rat- sionaalseks kodanikuks pidanud on.

Õpilase tasand: valesti vastates võis poisil reaktsioon olla ettearvamatu; lahk- helisid kaaslastega lahendas poiss pea- miselt füüsiliselt; halva hinde puhul hak- kas puuduma – tekkisid lüngad teadmises ja uued puudulikud hinded.

Kasvatuse tagajärjel inimene harjub mingi alistamise ning domineerimise põhitasemega, mida ta suudab teatud määral aktsepteerida ja millest häl- bimine tunduks märkimisväärse või erilise talle endalegi (13, lk 322). Kui ta siis mingil põhjusel standardile ei vasta, võib ta hakata tegema uusi vigu, vältimaks olukordi, kus kõik näevad tema erilisust.

Kodu tasand: puudumisi/hilinemisi vabandas ema välja koduste põhjuste- ga; kui poiss hüsteeritses kodus, hak- kas ema poega ära ostma. Koduse jä- relevalve puududes hulkus poiss õhtuti õues, vaatas hilja telerit – õppimine unu- nes. Emaga kontakteeruda oli õpetajal raske: mida hullemaks läks olukord, seda enam vältis ema kontakti. Koos- olekutele enam ei tulnud, kodutelefoni lülitas välja, ka korteriuks jäi õpetajale suletuks.

Kool muudab ja kinnistab laste ühis- kondlikud erinevused loomuo masteks. Lapsed erinevad võimetelt omandada koolis pakutavaid teadmisi ja mõisteid. Suhteliselt nõrgemalt edenevad tööliste lapsed, kuna ühiskondlik tööjaotus on need pered paigutanud rolli, kus kirjaliku kultuuri tähendus on vähene. Akadee- milisemad kodud suudavad nii kultuuri ressurside kui sotsiaalsete kontaktide kaudu kergendada laste edu ja võita probleeme. Madalama sotsiaalse staa- tusega perede lapsed alluvad saatuse-

le, mis on neile koolis reserveeritud. Ka nende laste vanemad üldiselt lepivad selle saatusega, kuna neil pole võima- lust vastu hakata – ei kultuuriliselt, sot- siaalselt ega ka majanduslikult. Parima- te ressursidega saadakse, mida soovi- takse. Erilisi aga ühendab märgistus, mitte olukorrast johtuv teo põhjus või isiklikud omadused (7, lk 23).

Õpetaja tasand: konfliktituatsioon püüdis õpetaja lahendada poisil klassist välja saatmisega; soovitas klassil jätta poiss üksi, kui on näha, et too ei suuda end valitseda.

Põhimõtteliselt on see ühe vea peit- mine suurema taha: kõige raskem on konflikte vältida, järgneb nende rahu- meelne lahendamine. Lihtsam on kas ise kõrvale astuda või laps klassist välja saata.

Institutsiooni tasand: 4. klassis soovi- tati poiss panna neurootiliste laste kooli, sest poisil puudus järelevalve, laps va- jas ravi ning ema ei saanud poisist jagu.

Kolme täiskasvanu küündimatus kul- mineerus lapse püsisildistamisega ning institutsionaalse muutuse korraldami- sega. Võib arvata, et lapse elu pärast seda kooli pole enam endine. Uued õpetajad ei vaevunud poisit taustaga te- gelema – tulid direktori käskkirjad, puu- dulikud hinded ja klassi kordamine. Nii said otsuse teinud kolm täiskasvanut kinnitust oma kahtlustele – kui isegi eri- kool ei saa poisiga hakkama, küllap on ta siis tõeliselt halb.

Tembelduses pole keskne mitte teo algne põhjus, vaid teiste, eriti autoritee- di suhtumine sellesse. Kui eesmärk on tegevuse lõpetamine, võib sellele nime andmine teatud tingimustes viia vastupi- dise tulemuseni (7, lk 30). Ehk: kui viga ei otsita, siis seda ka ei märgata. Ja vastu- pidi: kui väga otsid, siis midagi ikka leiad.

6. klassis sattus poiss kampa varga- poistega ja seetõttu politseisse. Koolis alandati käitumishinnet ning anti direk- tori käskkirja. Viimasesse suhtus laps kui "vingesse värki", mis lubas sõprade hul- gas esile tõusta.

Mida selgemalt on võimukultuuri piirid fikseeritud, seda lihtsam on osutada tõr- jutuks. Ühesuguse põhimõtet järgi- vasse koolikultuuri ei mahu selline kriiti- ka, kus küsimärgistatakse traditsiooniks kujunenud ebameeldivat käitumist (18, lk 43, 45).

Avo ütleb keset ülesande lahendamist kõvasti: "Aga Kail pole vahetusjalanõusid." Õ: "On see sinu probleem või?" Avo pobiseb, et Kai on õpetaja pailaps. Õ: "Kas sina julged õpetajat süüdistada pailapse pidamises?" Avo: "Miks tal siis susse pole?" Õ: "Kas sina, Avo, oled huvitatud Kaist juba, et vahid tema jalgu?" Naeravad nii klass kui õpetaja. Õ: "Tõstke käed, kes arvavad, et ma poistega riidlen rohkem kui tüdrukutega?" Kümme kätt. Õ: "No näed, kellega vaja, sellega riidlen."

Analüüsid seda tsitaati vigade kuhjumise kontekstis, ilmneb, et esmalt ei võtnud õpetaja Avo objektiivset märkust tõsiselt, vaid hakkas poissi naeruvääristama. Seejärel asus pedagoog kaitsepositsioonile: "Kas sina julged mind süüdistada?" Siis otsis ta kaitset klassilt: "Õelge, et ma pole ebaõiglane!" Oodatud tuge ta ei leidnud, millele järgnes kontekstiväline õigustus: "Kellega vaja, sellega riidlen." Ometi käis küsimus ebaõigluse kohta.

Õ: "Ivo, ma ütlen sulle viimast korda – näed, uks on siin, kui sa veel mind segad, läheme direktoriga juttu vestma."

Vead: 1. katteta lubadus – mainitud "viimane kord" on alati utopia (v.a 12. klassi lõpus); 2. viide allaandmisele – "uks on seal" on lihtsaim ja mugavaim lahend; 3. probleemne on ka väljend "direktoriga juttu vestma" – st iseeneest sotsiaalselt normaalne verbaalne toiming paigutub negatiivsesse konteksti. Lisaks on tegemist demagoogiaga – viidatakse kõrgemalseisjale, kellel pole õpetaja toimetulematusega antud hetkel mingit pistmist.

Sumin. Õ keerab ümber: "Ma ei tea, kes räägib kogu aeg. Tahvel on vaba, kriit ka – võite tulla kirjutama."

Õpetaja ei suuda laste tähelepanu kõita, klass on rahutu. Järgneb tööga karistamine: "Tule ise kirjutama!"

Analoogseid episoodide esines kõigis neljas gümnaasiumis, mis kinnitab Kahnemani väite universaalsust. Ennast normaalseks pidavate inimeste seisukohalt teevad eriliseks määratletud isikud elu probleemseks ning ohtlikuks. Erilised mitmekordistavad ka tavalise "normaalse" inimese ühiskondliku olemise ohtu (17, lk 18). Seega on mõistetav, miks probleemidele pööratakse seda-võrd suurt tähelepanu ka koolis.

Erinevuste tähtsustamine kui kultuuriilming

Erinevuste tähtsustamine arvatakse olevat tüüpiline lääne kultuuri ilming. Meil on kalduvus ehitada barjääre kohe, kui kedagi kohtame. Veel enne rääkima hakkamist fikseerime, kuidas ja mille poolest me erinev. Erinevusi rõhatakse tavaliselt seda enam, mida sarnasemana asju tajutakse. Kui erilisus on piisavalt suur, võidakse olla selle suhtes hoolimatud, aga kui teist inimest peetakse endaga ohtlikult sarnaseks, tekib vajadus ehitada "nende" ja "meie" vahele selge piir. Primitiivseks peetud kultuurides on erinevuse mõiste teistsugune või puudub hoopis (19, lk 85).

Barjääride ehitamise käigus toimub sildistamine. Inimesest saab tavaliselt see, kelleks autoriteedid teda nimetavad. Kui õpetaja teeb klassis juhusliku vea, andes kellelegi nimetuse, on järgmiseks etapiks tõenäoliselt sellele kinnituse otsimine. Sildistamine vajab eneseõigustust. Mida suurem viga, seda hoogsam õigustus. Kui silt on pandud, märgatakse hälbivat käitumist üha hõlpsamalt ning karistatakse üha karmimalt (18, lk 21).

Pidev karistusohut tekitab hirmu, hirm ei lase mõista probleemi ja ülesannet. Otsustavaks saab kujunenud enesehinnang (4, lk 303). Negatiivsed tunded – hirm, viha, kurbus, ahistus, motivatsiooni puudus – põhjustavad psüühilist entroopiat ja korratust. Olemasolu tajumine ebaameeldivana süvendab tõrjutust (15, lk 239). Et tõrjutu eemaldub standarditest veelgi, kujunevad uued põhjused hurjutamiseks. Õpetaja ja õpilased harjuvad kellegi marginaalsusega, sest mõtlemismallidel on kalduvus automatiseeruda. Nii õnnestumiste kui ebaõnnestumiste protsess on vaadeldav enastuuendava ringina. Kui inimene kohtab edaspidises elus samasugust väljakutsuvat olukorda, aktiveeruvad varasem mina-käsitus ja toimetulekusumused, luues põhja kas õnnestumiseeldustele ja positiivsetele elamusetele või ebaõnnestumisoostustele.

Artikkel on kirjutatud sihtfinantseeringu R-03/08 raames ning tugineb Põhja-maade haridusuurijate 31. kongressil (6.–9.03.2003, Kopenhaagen) peetud ettekandele (Leino, 2003, 68–69).

Kirjandus

1. Bachmann, T. Psühholoog pälvis Nobeli preemia. Eesti Päevaleht 4.11.2002. 18.
2. Berger, L. P. & Luckmann, T. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Gaudeamus, Kirjapaino-OY, Helsinki, 1994.
3. Clarke, H. Keinot ja päämäärät seikkailukasvatuksessa. Elämän seikkailu. T. Lehtonen, toim. ATENA, Jyväskylä, 1998. 61–79.
4. Haapasalo, L. Emootioiden ja asenteiden vaikutuksesta ongelmanratkaisutilanteeseen. Kasvatus 4, 1985. 301–306
5. Juvonen, J. Oppilaan ja opettajan attribuutitulkinnat, tunteet ja toiminta. Kasvatus 1, 1988. 5–12.
6. Kahneman, D., Slovic, P. & Tversky, A. (Eds.) Heuristics and biases. Cambridge University Press, 1985.
7. Kivirauma, J. Koulun varjossa. Entiset tarkkailuoppilaat kertovat koulu-kokemuksistaan. Research reports 53 of Dep. Of Special Education, University of Jyväskylä, 1995.
8. Kivinen, O. & Kivirauma, J. Poikkeavuuden tuottamisesta koulussa, Kasvatus 2, 1985. 87–92.
9. Leino, M. Teacher as constructor of normality. NERA's 31th Congress The Danish University of Education Copenhagen March 6–8, 2003. 68–69.
10. Leino, M. & Männiste, M. Probleemne laps tavakoolis. Tallinn, EKK, 1996.
11. Leemets, T. Ainult headusega. Õpetajate Leht, 29.11.2002. 5.
12. Lindeman, M. & Mäkelä, A. Positiivisen ja negatiivisen informaation epäsuhta henkilöhavannoissa, Psykologia 2, 1994. 122–125.
13. Nuutinen, P. Valta kasvatuksen ongelmana. Kasvatus nr 4, 1995. 322–330.
14. Salmela-Aro, K. & Nurmi, J.-E. Tavoitteet ja strategiat väylänä onnistumiseen ja epäonnistumiseen. Psykologia 03, 2000. 227–228.
15. Silkelä, R. Mitä flow-kogemukset ovat? Psykologia 03. 2002. 239–245.
16. Stevenson, D. L. Deviant students as a collective resource in classroom control. Sociology of Education, vol. 64 (April), 1991. 127–133.
17. Ulvinen, V.-M. Poikkeavaksi leimautuminen koulussa – syrjäytyminen yhteiskunnassa. Nuorisuutkimus 2, 1993. 18–27.
18. Ulvinen, V.-M. & Siljander, P. Syrjäytymisestä selviytymiseen – vaikeuksien kautta elämänhallintaan. Nuorisuutkimus 13, 1995:4. 42–50.
19. Virtanen, V.-M. Seikkailusta ratkaisu – ratkaisusta seikkailu. Elämän seikkailu. T. Lehtonen, toim. ATENA, Jyväskylä, 1998.



Meeli Pandise veendumuse kohaselt ei ole õpetaja pelgalt teadmiste edastaja, vaid ka uurija, kes peab tegema kindlaks, kuidas teadmisi kõige efektiivsemalt vahendada.

Lapse uurimine: vaatlus

Meeli Pandis

Tallinna Pedagoogikaülikool

Tegevusuuring võimaldab paremini mõõta laste arengut, aitab määrata tegelikke vajadusi, planeerida tegevust ja planeeritud ellu viia, hinnata muutusi ja tehtu efektiivsust.

Igal lapsel on õigus haridusele, mis arendab välja tema vaimsed ja kehalised eeldused ning kujundab tervikliku isiksuse. Laste koolitamisel lähtutakse ennekõike hariduslikest vajadustest, mitte võimalikest kõrvalekalletest. Lapse arendamise seisukohalt on oluline määrata tema varasemad kogemused, oskused, nendega seonduvad emotsioonid ja hinnangud – leida see, mida laps iseseisvalt suudab. Individuaalset õppekava ei ole võimalik koostada, teadmata aktuaalset oskuste ja teadmiste taset ning määratlemata eesmärke, mille poole püüelda.

Õpetaja kui uurija

Õppimine/õpetamine on individidevaheline interaktsioon, kus õpetaja on vahendaja õppija ja õpitava vahel (4). Edu sõltub paljuski õpetaja oskusest märgata, mõista ning aidata. Üha enam jõuab otsustusõigus kooli ja õpetaja tasandile, sellega kaasneb aga õpetaja vastutus: õpetaja peab oskama koguda ja analüüsida infot, mis on aluseks teadlikele ja adekvaatsetele otsustele. Õpetajapool-

ne uurimisprotsess (*teacher research*) on tahtlik, süsteemne, avalik, vabatahtlik, eetiline ja kontekstuaalne (6).

Uurimine võimaldab lapse iseärasusi ja vajadusi tundma õppida, leida tema suhtlemisviisi ja -eelistused ning seeläbi kujundada oma suhtlemisstiili temaga; määrata õpi- ja tööharjumused ning õpikäitumine, eesmärgid ja ülesanded, mis oleksid arendavad, kuid lapsele jõukohased; kujundada tegevuskava ja individuaalne plaan lapse arendamiseks; anda tagasisidet ja toetada õppijat; jagada ja saada informatsiooni, mis võiks toetada lapse arengut, kujundada koostööd; mõista ja kasutada teooria ning praktika seost; areneda ise nii õpetaja kui ka uurijana, õppida objektiivsust ja süsteemsust.

Tegevusuuring

Tegevusuuring (*action research*) toimub igapäevase tegevuse käigus ja selle edendamiseks. Tegevuse ja uuringu koostoimes püütakse tegelikkust mõista, parandada ja muuta (1). See on kuueastmeline tsükliline protsess: teema,

probleemi määratlemine; sellega seotud informatsiooni kogumine; tegevusplaani koostamine; selle elluviimine; tulemuste hindamine; tsükli kordamine, muutes probleemiasetust või lahendusstrateegiaid vastavalt esimese tsükli käigule ja tulemustele, kuni küsimus saab vastu- se, probleem lahenduse (5).

Protsess algab tõdemusest, et õpetamine ja kasvatamine senises vormis ja vahenditega ei ole olnud ega osutu ka ilmselt tulevikus efektiivseks. Järgneb kõige aja- ja töömahukam etapp saamaks vastust küsimusele *miks?* Enamasti nõuab see pikemaajalist ja/või süvendatud uurimist: millal on protsess edukam? millised tingimused ja kuidas seda mõjutavad? millised neist tingimustest ja mil moel on muudetavad, modifitseeritavad? kuidas mõjutab edu/ebaedu õpilase toimimist ja isiksust?

Teades, mis tingimused ja kuidas mõjutavad protsessi, tuleb leida võimalus nende varieerimiseks ja positiivseks suunamiseks. Sellel baasil formeerub tegevusplaani – mida, millal ja kuidas

teha, et tagada õpilase maksimaalne areng ja potentsiaali väljakujunemine. Siinjuures tuleb objektiivselt hinnata vajalikke ressursse ja võimalikke takistusi. Inimressursid on sageli materiaalsetest mõjukamad – s.o lapsevanemate, spetsialistide, kolleegide jt lapsele lähedaste ja oluliste inimeste koostöö ning toetus. Planeerimise etapil on oluline määratleda ühiselt, sh koostöös õpilasega ja talle mõistetaval moel, jõukohased ja tähtajalised eesmärgid.

Eesmärkide saavutamise hindamine on sisuliselt lapse uurimise ja pädevuste määramise uus etapp, millele järgneb uute eesmärkide püstamine ja vastava tegevuskava koostamine ning elluviimine. Protsess on pidev.

Uurimise eesmärgid

Selgitada välja objektiivsed riskifaktorid, eelkõige meditsiiniline ja arenguline informatsioon. Kuivõrd on laps füüsiliselt ja tervislikult valmis koolitööga toime tulema? Kas tema arengus ja tervises on olnud kõrvalekaldeid, raskeid, kroonilisi, akuutseid haigusi, traumasid, tajuorganite funktsiooni langust?

Lapse psüühiliste protsesside, kognitiivse valmisoleku, keelelise arengu ja matemaatilise võimekuse, samuti lapse teadlikkuse ja keskkonnas orienteerumise hindamine. Sotsiaalse kompetentsuse kui eduka toimetuleku ja keskkonnas kohanemise põhilise aluse hindamine. Erivajadustega laste puhul on sotsiaalsuse arendamine edaspidiseks toimetulekuks kriitilise tähtsusega.

Meetodid

Uurimine on efektiivne, kui kasutatakse erinevaid meetodeid. Kõik uurimismeetodid mõjutavad uuritavat. Igaühel on oma piirangud. Kasutades piiratud hulka uurimismeetodeid, saame ühekülge pildi uuritavast.

Lapse tegevus ja selle tulemuslikkus oleneb nii ajast, keskkonnast kui ka inimsuhetest. Oluline on uurida erinevas kontekstis. Otsustades vaid ühes keskkonnas nähtu põhjal, võime teha üldistusi ja järeldusi, mis ei toimi muutunud tingimustes. Mida mitmekesisemad on tingimused, seda objektiivsema pildi saame.

Kõik uurijad on vastavalt oma kogemustele, harjumustele ja ootustele subjektiivsed. Tehes koostööd teiste lapsega kokku puutuvate inimestega, saame objektiivsema informatsiooni.

Tegevuse vaatlus

Lapse tegevuse vaatlus tavakeskkonnas on üks kõige loomulikumaid ja informatiivsemaid uurimisviise. Õpetajatel on eelisühkordselt läbiviidavate uuringute ja väljastpoolt lapse loomuliku suhtlemisingi tulevate uurijate ees – ta saab vadata last pidevalt ja arengus, ilma et tema kohalolu protsessi oluliselt mõjutaks.

Mäng

Mängus väljendub lapse individuaalsus ja potentsiaal kõige selgemini, seda ka koolikontekstis. Andke lapsele võimalus mängida ja pange tähele, kuidas ta seda teeb, milliseid mängu eelistab – mõtlemist või tegutsemist nõudvaid, lärma-kaid või vaikseid, liikumist nõudvaid või staatilisi, individuaalseid või kollektiivseid. Kuidas ta mängu alustab ja lõpetab, kui püsiv ja süvenev on tegevus? Kas ta vajab juhendamist ja innustamist, kuivõrd tahab ja suudab järgida reegleid? Kuidas ta väljendab oma emotsioone ja lahendab konflikte, kuidas reageerib võitja või kaotajana?

Eelkõige aga tuleb mängu käigus jälgida, kuidas laps suhtleb eakaaslaste ja täiskasvanutega, kuidas loob kontakte, reageerib, lahendab probleeme, kuidas end sealjuures tunneb ja väljendab.

Joonistamine

Joonistamise ja joonistuste uurimine võimaldab vaadelda varjatud ja teadvustamata protsesse, mida laps ei soovi või ei ole võimeline sõnaliselt väljendada. Andke lapsele võimalus vabalt joonistada ja pange tähele, mida ja kuidas ta joonistab. Kuidas ja mis asendis ta end mugavalt tunneb, kui vabalt, sujuvalt ja täpselt liigub ta käsi, kuidas hoiab pliiatsit? Kuivõrd tunneb ja oskab nimetada värve, milliseid värve kasutab ja kuidas on see seotud tema tunnetega? Kuidas ta joonistab inimesi, loomi, loodust, esemeid ja mis temaatikat eelistab? Kas, kuidas ja kui palju ta märkab ja jäädvustab detaile, kuidas kajastab joonistustes suhteid ja joonistab perekonda?

Joonistamine pakub võimalust uurida mõttemaailma ja probleemikäsitlusi (3), nii kognitiivset kui ka sotsiaalset arengut, eelkõige aga saada teavet lapse emotsioonide ja suhtumiste kohta.

Suhtlemine

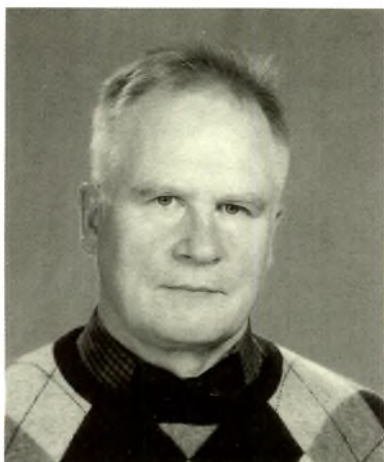
Suhtlemine ja eneseväljendusoskus on kohanemise alus. Sellest sõltub sõprade leidmine ja probleemilahendusoskuste

kujunemine, siit omakorda ka suhtumine kooli. Õhutage lapsi suhtlema ja pange tähele, mida ja kuidas laps räägib. Kas ta hääldab kõiki häälikuid õigesti? Ega ta räägi liiga kiiresti või aeglaselt, nii et see takistab tema kõne jälgimist, kas ta ei kogege? Milline on sõnavara, kas ta teab ja kasutab aja- ja ruumisuhteid väljendavaid sõnu? Kas ta eelistab rääkida või kuulata, kas jutustab ümber nähtut ja kuuldu? Kas ta tahab ka kuulata ja kuidas kuuldule reageerib, kuidas kasutab kõne mitteverbaalset poolt, liigutusi, miimikat? Kas, kellega ja millest ta tahab rääkida, mille vastu tunneb huvi, kuidas end väljendab ja tunneb?

Lõpetuseks. Tegevusuuringu läbiviimiseks ei pea alustama teooria õppimisest. Uuring ise suunab teooriaga tutvumisele, selle mõistmisele ja rakendusviiside leidmisele. Vaatlus peab olema planeeritud. Ei saa tegelda kõige ja kõigiga korraga. Alustage ühest lapsest ja ühe konkreetse vastust nõudva küsimusega. Mida süsteemsem on vaatlustulemuste registreerimine, seda objektiivsemat informatsiooni on võimalik saada. Ei tule võtta kogu vastutust info kogumise eest enda peale, vaid kaasama protsessi võimalikult palju osalejaid. Tulemuste edastamine ja kasutamine peab silmas pidama lapse huve, tema heaolu ja arengu tagamist. Uurijaks ei sünnita, vaid arenetakse tegevuse käigus. Lapse uurimine ei ole lõplikke vastuseid andev protsess, vaid üks etapp, millele toetudes on võimalikud täiendused, arendused, parandused. Eesmärk on lapse teraviliku isiksuse kujunemine.

Kirjandus

1. Ebbutt, D. Educational action research: Some general concerns and specific quibbles. In R. G. Burgess (Ed.) Issues in educational research: Qualitative methods. Lewes, Falmer, 1985. 152–174.
2. Eesti Vabariigi haridusseadus. Vastu võetud 23. märtsil 1992. a.
3. Goodnow, J. Children Drawing. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1977.
4. Hall, K. Our nets define what we shall catch: Issues in English Assessment in England. Developing Language and Literacy: The Role of the Teacher. Shiel, G., Ni Dalaigh, U. (Ed.) Reading Association of Ireland, 1998.
5. McKay, J. A. Professional development through action research. Journal of Staff Development, 13 (1), 1992. 18–21.
6. MacLean, Marion S. & Mohr, Marian M. Teacher-researchers at work. Berkeley, CA, National Writing Project, 1999. 8–9.



Filosoof Valdar Parve arvates pole kõlbeline õpetada 12-aastastele poistele kondoomikäsitsemist ja nõuda 16-aastaselt neilt, et ta läheks tantsupeole, kondoomid käekotis, nagu õpetavad nn aidsiennetajad.

Aidsiennetus kui kõlblusprobleem

V a l d a r P a r v e

TÜ praktilise filosoofia ja meditsiinieetika dotsent

Aafrika aidsisurmade statistika ekstrapoleerimine Eesti oludesse on väärtetu. Aidsisurm ei ole kiire ega paratamatu. Inglismaal on esimesed HI-viirusega sündinud lapsed jõudnud ülikooli.

Eesti valitsus on võtnud omaks lastearst Nelli Kalikova aid-siteooria. Selle raames on ekspeaminister Siim Kallas väitnud, et "nakatunute ees seisab suure tõenäosusega mee-leheitlik võitlus surmaga".¹ Kallase lause on ennustus, kuid statistiliselt see praegu Eestis tõene ei ole. Euroopa Liidu rahvastikus on aidsijuhtumeid 2,5/100 000, Eestis 0,2/100 000 aastas.²

"Aidsiennetajate" andmed – nii need, mis peaksid peegeldama Eestit kui ka maailma, sh musta Aafrikat, Ladina-Ameerikat ja Aasia vaesemaid maid – on arutluslikult väga tugevasti töödeldud. Ühest UNAIDS-i aruandest võib leida ka vähem töödeldud arvandeid: "Kõrge sissetulekuga maades sai 2002. aastal HIV-nakkuse ligikaudu 76 000 inimest. Nüüd elab neis maades ühtekokku 1,6 miljonit viiru-

sekandjat, kusjuures hinnanguliselt suri 2002. aastal AIDSi tõttu 23 000 inimest."³ Lihtne jagamistehe näitab, et antud aastal elavatest HIV-kandjatest sureb rikastes Euroopa maades väidetavasti aidsi 1,5%. Võib-olla ka vähem, sest surnud loetakse enne krematooriumi kindlasti kokku, aga viirusekandjaid jääb ka kahe silma vahele. Kui lihtsustamisi oletame, et see protsent on püsunud samal tasemel aidsi ilmumisest peale, siis halvimal juhul saab nendes maades aidsi surnuid olla 0,5 miljonit. On võimalik, et tõepoolest aidsi tõttu surnute arv Euroopa rikastes maades ei küüni 20 aastaga üle 0,1 miljoni ning et lõviosa neistki moodustavad meeshomoseksuaalid ja süstivad narkomaanid. Mis muu kui põrgutulega hirmutamise ateistlik variant on sel juhul ekspeaministri kõnekujund?

Statistikaga manipuleerimisest

Vähem kui kolmest miljonist inimesest, kes olid 22. novembriks 2002 maailmas diagnoositud aidsihaigeteks, olevat olnud sama aasta lõpuks surnud juba 28 miljonit! Eesti valitsus sedastab ("HIV/AIDS ja teiste sugulisel teel levivate haiguste ennetamise riiklik arengukava aastani 2001"⁴): "Tänaseks on Maailma Tervishoiuorganisatsiooni hinnangul 30 miljonit HIV-i nakatunut ja AIDSi-haiget. 6 miljonit AIDSi-haiget on surnud." AIDSi Ennetuskeskus⁵ aga annab andmed, justkui oleks kolme aastaga lisandunud 10 miljonit aidsisurma: "Aastal 1999 /- - / AIDSi põhjusel suri inimesi 2,6 mln. Epideemia algusest on AIDSi tõttu surnud 16,3 mln." Need oletuslikud aidsisurmad ja aidsisurmade koletu kümnekordistumine aastatel 1997–1999 asetavad aidsiekspertid Aafrika neegririikidesse, Brasiilia getodesse ja vaestesse Aasia maadesse, mille puhul ei õnnestu tagantjärele kindlaks teha, kas see polnud hoopis lihtlabane nälg, mis tappis⁶ troopikaviirustest, sealhulgas ka HI-viirusest nõrgestatud inimesi, ilma et selleks erilist tõbe, aidsi vaja olnukski.

Igatahes ei ole need kuus miljonit saadud mõõtmise, vaid arutamise tulemusel. WHO Weekly Epidemiological Record kirjutab 5.07.1996: "30. juuniks on WHO-le⁷ raporteeritud 1 393 649 kumulatiivsest täiskasvanute ja laste aidsijuhust, alates pandeemia algusest. /- - / Pidades võimalikuks vaegdiagnoosimist, ebatäielikke raporteid ning raportite ärajääma, samuti toetudes kättesaadavale ülemaailmsele HIV-nakkuse statistikale, on antud hinnang, et üle 7,7 miljoni täiskasvanute ja laste aidsijuhtumi on esinenud kogu maailmas sellest ajast peale, kui pandeemia algas."⁸ Eeldusel, et osa 7,7 miljonist veel elas, lausuti arvuks 6 miljonit!

Enne 1997. aastat oli aids külvanud globaalses ühiskonnas ärevust 15 aastat. 1996. aasta lõpuks oli WHO Weekly Epidemiological Record registreerinud üle maailma kumulatiivselt 1,4 miljonit aidsijuhtu, mis on väidetavatest aidsijuhtudest üks viiendik. Hiljem muudetakse pilt veelgi troostitumaks: aastal 2000 "aidsi põhjusel suri inimesi 3 miljonit. Epideemia algusest on aidsi tõttu surnud 21,8 miljonit."⁹ Nii 2001. kui ka 2002. aastal olevat surnud veel 3 miljonit aidsihaiget. See on vastuolus teatisega tõendatud andmetega, mille järgi "22. novembriks 2002 on WHO-le ühtekokku raporteeritud 2 822 111 aidsijuhust."¹⁰ Täpselt fikseeritud statistilisi andmeid on arutluslikult korigeeritud suurendamise suunas 900 protsendi võrra.

Epideemiat ei toimu kümneaastase ühel suremusnivoole "puhkamise" järel kümnekordistumishüpet, et siis taas viieks aastaks uuele suremusnivoole "puhkama" jääda. Epideemiate puhul ei ole iial midagi sellist toimunud ega toimu ka tulevikus. Kui, siis ei ole tegemist epideemia, vaid eksituse või võltsinguga. Sel moel võivad käituda

mitteepideemiad, s.o elulaadist tingitud tõved. Näiteks, kui käimla sisu jookseb joogiveekaevu ja kümme aastat midagi ette ei võeta, stabiliseerub tõvestumus ja suremus nendeks aastateks umbes ühel ja samal tasemel. See aga on hoopis teistsugune juhtum ning viiruseid ja baktereid ei saa tapmises süüdistada, sest need juuakse ise sisse.

Kallas kirjutab viidatud artiklis ka, et "HIV on Eestis reaalne probleem. Sellega tegelemine peab olema asjalik ja loogiline. Sellest probleemist ei tohiks saada hirmutamise vahend". Kuid ekspeaministri väidetav "meeleheitlik võitlus surmaga" tühistab tema ülejäänud laused, millest tõeväärtust omab niikuinii vaid üks – see, et HIV on reaalne probleem Eestis. Ülejäänud laused on käsud ja keelud, käsk või keeld aga ei saa olla ei tõene ega väär.

Eesti valitsus on võtnud tõeks, et tõhus abinõu aidsi vastu on suure raha paigutamine mittetulundusühingutesse, mille nimes või tegevusalakirjelduses leidub sõna "aids" või "aidsiennetus", ostmaks nende käest oma rahvale HIV-i diagnostikat, teavitamis- ja hirmutamisteenust. Uudissõna "aids" on valitud kogu selle probleemidepuntra koondnimeks, mis ulatub lastenarkomaaniast ja -prostitutsioonist kuni multiviirusnakkustesse hääbumise ja põhjakäinud narkomaani nälgasurmani.

AIDSi Ennetuskeskuse juht Nelli Kalikova on raadio kaudu kuulutanud 1400 noore läbikriipsutatud elust (sel ajal oli HI-viiruse kandjaid nimelt nii palju) ja 2800 tuleviku lootuseta inimesest (kui diagnoositute arv oli tõusnud sellele tasemele).

Pro ja contra

Nelli Kalikova on ühest küljest vaadates teinud asendamatut tööd, mida keegi teine Eestis ei tee. Võib-olla ka ei ole mahtunud tegema Eesti väiksuse ja Kalikova suuruse tõttu. Teisest küljest aga on kogu senine "aidsiennetus", mis Kalikova teooria järgi eesti- ja venekeelsena Eesti rahva ees massimeedia kaudu lahti on rullitud, religioosne nähtus – ütlesin, et teleoloogiline, kui "religioosne" poleks lugetavale mõistetavam. Dr Kalikova on võrsunud Piiteri kultuurist, kus igavese põrgutulega hirmutamine sotsiaalsete probleemide lahendamise eesmärgil kestab oma mitmesugustes varjundites tänapäevani. Sajandeid tagasi pagesid vanausulised siia poole Peipsit, sest neile hakati igavest põrgutulud korraldama juba maises elus. Ideoloogia, mis organiseeris Peipsi taga GULAG-i, oli samuti religioosne teleoloogia transformatsioon. Ühiskonda, mille juhtide sihiks oli igasugune diversiteet välja juurida, sisendati, et hea eesmärgi saavutamiseks tuleb teha kurje tegusid. Erilised inimesed tohivad oma erilise informeerituse tõttu kõigile ülejäänutele ette ütelda, mis on hea ning mis kuri.

Arutusprotseduuriliselt ei ole vahet, kas eriline inimene teeb hea eesmärgi (kommunismi) saavutamiseks otsuse,

et kodanlikud natsionalistid saadetakse loomavaguneis Siberisse, või otsustab ta hea eesmärgi nimel (vähendada narkomaaniks hakkamist ja HIV-i nakatumist) hirmutada kõiki kolme tuhandet juba tuntud HIV-kandjat ning 1,4 miljonit veel mitte HIV-kandjat aidsiga. Kuulutada valju hääle ja trammiseinale maaltitud reklaamiga igale inimesele, et kõigi HIV-kandjate noor elu on läbi kriipsutatud, on arstieetilisest vaatekohast kuri tegu. Arstieetiliselt jääb see kurjaks teoks ka juhul, kui kunagi peaks tõestatama, et iga HIV-nakkus toob kaasa aidi ja surma.

Tõestuseni, et iga HIV-kandja noor elu on läbi kriipsutatud ja teda ootab suure tõenäosusega ees meeletu võitlus surmaga, on veel väga pikk tee – HI-viirusega pike-mat aega koos elanud kultuurides tõvestub HIV-kandjate üldhulgast 1%, kuid mitte kusagil 5% aastas. Veel on elus neid arste, kes mäletavad, kuidas tiisiker võis sülitada laste liivakasti – et mis nemad elavad, kui mina pean surema! See leidis, muide, aset ajal, mil oli juba olemas tõhus kopsukirurgia tuberkuloosikoldeliste sagarate eemaldamiseks ning penitsilliin ja streptomütsiin olid tootmises, s.t enamik lahtise tuberkuloosi juhte polnud enam tapvad.

Pole keeruline ennustada, et hirmutuspropaganda tagajärjel, mis töötab iga HIV-juhu arenemist aidsiks, sugenevad ka Eesti HIV-kandjate populatsioonis mehed, kes otsustavad lahkuda koos perekonna (nagu üks mereväeohvitser maksuvõimetuse puhul) või kallimaga. Sest peaminister ning Eesti autoriteetsem "ennetaja" ennustavad, et elu neil enam ei ole. Ent, nakatanud kallima laiendatud enesetapu sihiga, vaatab iga teine selline mees hiljem pealt, kuidas raskesti tõvestub ja võib-olla ka sureb tema kallim, kuna ta ise jääb tõvestumatuks, lahkudes elust aastate järel mingil muul põhjusel.

Riiklik hirmutamisteenus

Haritud ühiskonnaosa vajab teistsugust riiklikku hirmutamist kui harimatu. Ühe aidsiteooria riiklik omaksvõtt on sama laadi mõjuga, kui on ühe majandusteooria omaksvõtt (ja seega teistest loobumine). See muudab tegelikkust. Eriti muudab aidsiteooria tegelikkust nendes ühiskondades, kus aidi parajasti ei ole, s.t juhtumite arv kümne tuhande elaniku kohta on alla 0,1. Aidsiga tuleb haritud inimesi hirmutada haritult. Neile peab pakkuma ohutegurite ja kahjuhu hindamise meetodikaid ning lähteandmeid – usaldatava kanali kaudu. Eesti ametliku aidsiteooria juures on nii lähteandmed kui ka nende käsitlemise meetodika pigem väärad kui tõesed.

Niisiis, ehkki Eesti aidsiteooria on unisoonis maailma arvamust valitseva aidsiteooriaga ning ehkki Eesti teooria räägib viirusest ja aidi meditsiinilistest tunnustest nii, et kõik see langeb läänemaade riiklike aidsitegelaste aidsiteooriaga ühte, tuleks küsida, kas UNAIDS-i aidsiteooria

ise on tõene. Seda küsimust asendab praegu usk Anti-AIDS-i rahastamise imettegevasse jõusse nagu UNAIDS-igi puhul: kui kulutada kolme miljardi dollari asemel kümme, muutuvat asjade seis aidsirindel palju paremaks ja aids taanduvat.

Kas ennetusprogramm või riidenagi?

Riiklikult funktsioneerib Eesti aidsiteooria kujul "HIV/AIDS-i ennetamise riiklik programm aastateks 2002–2008". Lugesel meenutab see esiku riidenagi, mis kõlbab kandma nii mehe kui naise riideid, nii seljakotti ja rattakiivrit kui ka koera suukorvi ja jooksurihma. Programmi alus on koostajaskonna üksmeel, et kuna 90% erinevate riikide institutsioonilisi "aidsiennetajaid" ning 90% internetilehekülgi kordab aidi preventiooni asjus juba kümme aastat ühtesid ja samu väiteid, on kohalik analüüs tarbetu.

See programm on väga lineaarne. Ta ei esita isegi mitte Eesti populatsiooni käsitlevaid kausaalseid, vaid kirjeldab valikuliselt mõningaid külgnevusseid ja regulaarsusi. Kui kümnekond Eesti "aidsiennetajat", kel on juurdepääs suhteliselt täpsetele haigusjuhukirjeldustele, räägivad ja vaikivad asjast umbes ühel ja samal viisil, arvabki programmi vastu võtnud valitsus, et ülejäänud rahvaosa usaldagu neid, keda nimetatakse teadjaiks, ja leppigu sellega, mida "aidsiennetajad" rahvale ette ütlevad.

Programm oma koostajate isikus peab tarbetuks meenutada isegi seda, et aids ei ole ei nakkus- ega suguhaigus, vaid elulaadiline tööbi. Programm lausub küll, et süstivad narkomaanid on vaja varustada ühekordsete süstaldega, ent jätab ütlemata, et püsiva töökohata narkomaani enda ja Eesti ühiskonna jaoks oleks kõige parem, kui see süstal oleks morfiiniga laetud. Jääksid ära narkootikumihankimise kuriteod ning narkovahendajate äri käiks kuni väljasuremise alla. (Et narkootikume täis süstal vastab ka narkomaanide endi huvidele, ilmses ETV saatest "Unetus" (24.04.2003) – Toim.)

HIV/aidsi ennetamise programm kordab, et HIV = aids. See on vale. Niisamuti esitab vigaseid andmeid AIDS-i Ennetuskeskus:

Eestis on 1988–2002 kokku avastatud (seisuga: 31.12.2002):

- 2859 HIV-positiivset;
- neist 11 on aidsihaiged, kellest 4 on lisandunud tänavu;
- aastate jooksul on surnud 47 tõvestatut, neist 7 aidi.

Eestis on 1988–2003 kokku avastatud (seisuga: 26.02.2003):

- 3004 HIV-positiivset;
- neist 13 on aidsihaiged, kellest 2 on lisandunud tänavu;
- aastate jooksul on surnud 33 tõvestatut, neist aidi

Situation in Estonia
(situation 26.02.2003):

- 3004 HIV-positives;
- 13 AIDS cases;
- 33 DEAD.

В 1988-2003 годах в Эстонии выявлено:
(26.02.2003)

- 3004 ВИЧ позитивных
- из них 13 больных СПИДОМ 2 из них заболели в этом году
- за это время умерло 2 ВИЧ - инфицированных, из них от СПИД.

Eestis on 1988–2003 kokku avastatud
(seisuga 31.03.2003):

- 3113 HIV-positiivset;
- neist 13 on aidsihaiged, kellest 2 on lisandunud tänavu;
- aastate jooksul on surnud 56 tõvestatud, neist 17 aidsi.

Kui osa neist andmeist on tõesed, peab mingi teine osa olema väär.

Euroopa kogemus

Ka Eestis hakkavad aidsitõbised tulevikus arvukamalt surema. Kuid samas ei saa usaldada Eesti arvamusliidrite seniseid ennustusi. Aafrika näljariikide suremusnäitajaid kaasav maailmastatistika ei pea Eesti oludes kehtima. Toidulaua rikkuse järgi kuulub Eesti väga arenenud maade hulka. Siin ei peaks olema põhjust palju suurema protsendi HIV-kandjate hukkamiseks kui Lääne-Euroopas.

Näide ajaloost. Inglismaal hakkasid tuberkuloosirumad vähenema kolm inimpõlve enne antibiootikumide leiutamist ja tuberkuliini kasutuselevõttu, Prantsusmaal kaks inimpõlve ning Saksamaal üks inimpõlv. Eestis toimus sama üks inimpõlv pärast penitsilliini avastamist ja juba tuberkuliini mõjul. Tuberkuloosi taandumise põhjusi oli kolm: 1) suure ühiskonnaosa nakatumine ning sagedased haigustekitaja passaažid inimeselt inimesele, millega tekkisid pahaloomuliste kõrvale ka healoomulised, üksnes immuunsüsteemi stimuleerivad immuunsust põhjustavad haigustekitajad; 2) ühiskonna üldise vaesuse vähenemine ja toidulaua rikkastumine tänu kaubanduse arenemisele; 3) hügieeniteadlikkuse kasvu mõju ühiskonnas, mille tähtsus aga oli tollal siiski väiksem kahe esimese omast.

Suurbritannias on seni aidsi tõvestunud 3,5% HIV-positiivsete populatsioonist aastas. Seejuures ravitakse seal iga HIV-kandjat, kes seda vähegi soovib, üsnagi massiivselt viirusevastase kemoterapia abil. Skeptikud ütlevad, et just selle tõttu, et HIV-positiivseid inglasi võimsalt ravitakse, haigestub nendest nii suur protsent aidsi – USA hemofiilikute HIV-populatsioonist tõvestub aastas 2%. Ometi nakatus enamik nendest vereülekanne kaudu veel enne aidsiprobleemi kerkimist, mil ei rakendatud diagnostikat

ega leidunud ainsatki HIV-nakkuse ravimise preparaati. Samuti ei ole keegi rahuldavalt seletanud, miks arenenud läänemaade aidsihaigeist 85% on mehed. Miks ei kehti normaaljaotus? Kuivõrd 95% kõigist läänemaade aidsipõdejaist on saanud pikka aega anti-HIV preparaate, pole seni ümber lükatud ka skeptikute väiteid, et HIV-ravimid on vähemalt samal määral aidsi tekitav tegur kui HI-viirus.

Kuidas suhtuda selles valguses kõigi HIV-kandjate vägisi teavitamise, et nende "ees seisab suure tõenäosusega meeleheitlik võitlus surmaga", samas kui tõenäosus igal järgmisel aastal sellesse surmavõitlusse sukelduda ei ole üle 3,5% (juhul kui ekstrapoleerime Inglismaa andmed) või üle 2% (ekstrapoleerides hemofiilikute populatsiooni andmed)?

Lõpetuseks

Tõhus HIV-vastane vaktsiin läheb maksma 500 kuni 1500 miljonit dollarit. Selles ongi põhjus, miks aidsisurmade andmeid arutluslikult paisutatakse.

Kui lähiaastatel vaktsiini välja ei töötata, jääb töösse kaks HIV-ga toimetulekumehhanismi. Esiteks – plaanipärane segregatsioon, mis eristab HIV-negatiivsete ja heal ühiskondlikul järjel heteroseksuaalsete HIV-kandjate ühiskonna meeshomoseksuaalide ning süstijatest narkomaanidest HIV-kandjate ühiskonnast. Teiseks – süstijana narkomaanidest ja homomeestest HIV-kandjate ühiskonnas persisteerib HIV-endeemia, milles pole võimatu vähevirulentsete viirusetüvede juhuslik väljaarenemine. Mis ka lõpuks lahendab HIV probleemi – kui lahendab.

Viited

¹ Postimees, 20.05.02.

² Eesti koht Euroopa taustal. Hippokrates, 2002 (37), lk 514.

³ UNAIDS/WHO AIDS epidemic update, December 2002, <http://www.unAIDS.org/worldAIDSday/2002/press/Epiupdate.html> "Approximately 76000 people became infected with HIV in high-income countries in 2002. A total of about 1.6 million people are now living with the virus in these countries, where an estimated 23 000 people died of AIDS in 2002.", lk 26.

⁴ Heaks kiidetud Vabariigi Valitsuse 25. novembri 1997. a istungil.

⁵ <http://www.AIDS.ee/est/index.html>

⁶ Väldin siin teadlikult suure väärtuskoormusega keelelisi väljendeid ("AIDSiepidemia on rõõvinud 6 miljonit inimest" jms).

⁷ World Health Organization = Maailma Tervishoiuorganisatsioon.

⁸ WHO Weekly Epidemiological Record, No. 27, 5 July 1996, lk 207.

⁹ <http://www.AIDS.ee/est/index.html>

¹⁰ http://www.who.int/wer/pdf/2002/wer_7749.pdf As of 22 November 2002, a total of 2822111 AIDS cases had been officially reported to WHO (Table 1). Information on the number of reported AIDS cases should be treated with caution – the proportion of reported cases varies significantly from country to country and information is almost always incomplete. (p. 417) WHO Weekly epidemiological record No. 49, 2002, 77, 417–424.

Valdar Parve artikkel täismahus:
<http://haridus.opleht.ee/2003/6/0/>



Lätlased tulevad! Kuulipildur Tääker (Anti Reinthal) on valmis. ("Nimed marmortahvlil", 2002)

Nimed klassitahvlil: ajaloo kaitsetusest

K a r l K e l l o

Eelmisel aastal tehti meil kaks filmi koolipoistest, kes läksid vabatahtlikult sõtta Eesti vabaduse eest. Ühed võitlesid Eesti Vabadussõjas, teised 25 aastat hiljem Soome Jätkusõjas.

Dokumentaalfilm "Jätkusõja viimased sõdurid" väärib kindlasti kasutamist lähiajaloo õpetamisel lisamaterjalina, seda soovitab ka ajaloo ainenõukogu. Mängufilmiga "Nimed marmortahvlil" on lood keerulisemad.

"Jätkusõja viimased sõdurid" (autor Enn Säde, operaator Ago Ruus) valmis filmistuudios Eesti Tösielufilm. Nii pikka filmi, 75 minutit, on muidugi raske sobitada koolitunni pikkusega, kuid seda saab kasutada valikuliselt, temaatiliselt.

Eesti vabaduse eest Soomes

Soomlased käsivad Eesti Vabadussõda ja Soome Jätkusõda kahe sugulasrahva ühise võitlusena vabaduse eest (vt Mika Keränen, TMK, 4/2003). Soome vabatahtlikud võtsid osa Eesti Vabadussõjast, Eesti vabatahtlikud kaitseksid Soome iseseisvust Jätkusõjas.

"Eesti entsüklopeedia" järgi saabus Eestisse 3500 soome vabatahtlikku. Auvõla tasus Eesti 25 aastat hiljem, seda tegi järgmine põlvkond. Saksa mobilisatsiooni eest põgenes 1943 ja 1944 üle mere Soome kokku samuti 3500 noort eesti meest, tihtipeale keskkoolipoisid. Seal said neist Soome armee sõdurid, jalaväerügement JR-200.

Kolmas tee

Tegemata on film neist eesti poistest, kes peatasid Punaarmee pealetungi jaanuaris 1944 Narva jõel, andes meile pool aastat armuaega, võimaldades soovijatel eksilli siirduda. Kindlasti osutus see kasulikuks Soomelegi. Olnuks Eesti vallutatud, tulnuks tõenäoliselt alandav vaerahukokkulepegi augustis/septembris 1944 palju rängem.

See oligi see kolmas tee, mida väikerahva jaoks pole olemas. Või kui on, siis

lõpeb ummikuga. Veel on elus mehi, kes sellest labürindist eluga välja tulid. Soomepoiste valik oli kindel. Nemad ei tõmmanud selga vene ega saksa mundrit.

"Jätkusõja viimased sõdurid" ei ole siiski film soomepoiste lahinguteest ja kaotustest, väidab Enn Säde. Autorite soov on "välja valgustada" üks Soome ja Eesti lähiajaloo peaaegu tundmatu hetk. Kasutatud on Soome kaitsejõudude arhiivist leitud unikaalseid kaadreid eesti sõduritest Jätkusõjas.

Soomepoiste film keskendub viele tegelasele: Paul Saar, Paul Alvre, Sven Ise, Väino Sirel, Heino Mikiver, kõik enam või vähem tuntud inimesed. Filmi hoiab koos külakirikuõpetaja Paul Saare dramaatiline elukäik, lisades ajaloole inimliku dimensiooni.

Saksa okupatsioonivõimud suhtusid väga karmilt kutsealuste eesti poiste minikusse Soome sõjaväkke, küll oma liit-

lasvähke, kinni püüti üle 500 mehe, represseeriti perekondi.

Eestlastest soomepoisid ei võidelnud ainult maavägedes. Tulevane keeleteadlane, filoloogiadoktor, TÜ soomeugri keelte professor Paul Alvre näiteks oli Soome mereväe ohvitser, aliluutnant (lõpetas Helsingi ülikooli 1946, 1946–48 oli Jyväskylä pedagoogikaülikooli eesti keele lektor, 1948–60 Viljandis kooliõpetaja).

Nimed Valpo toimikutes

Soome väljus sõjast augustis/septembris 1944. Ligi pooled soomepoistest läksid Rootsi, u 1700 meest tuli tagasi koju, kui Punaarmee oli juba Tartu all, paar-kümmend jäi Soome. Kes käis ülikoolis, kes oli abiellunud. Soomes kontrollis olukorda liitlaste kontrollkomisjon Zdanoviga eesotsas, siseminister Yrjö Leino oli kommunist. Julgeolekupolitsei Valpo arreteris oktoobris 1947 kõik Soome jäänud soomepoisid, vastavalt N Liidu ja Soome vahel sõlmitud Pariisi rahukokkuleppe tingimustele. Eestlased loeti nõukogude kodanikeks, kes võõriigi sõjaväes olid sõdinud oma isamaa vastu.

Valpo kuulas vangid üle ja toimetas vene keelde tõlgitud ülekuulamisprotokollid venelaste kätte. President Paasikivi ja Soome valitsuse mittekommunistidest liikmed püüdsid leida juriidilist ettekäänat eestlasi mitte välja anda. Soome poolel polnud erilist vabadust, eestlased loovutati jaanuaris 1948 N Liidule kui sõjakurjategijad.

Kinnipeetud noored mehed tegid meeletu tegevust, lausa *action*-filmi vääri-isi põgenemiskatseid. Filmis ilmneb selgesti ametimeeste suhtumine vangivõetud relvavendadesse, aga ka lihtsate soomlaste kaastunne arreteritud eestlaste vastu, nende soomlannadest abikaasade võitlus oma meeste vabastamise eest, parempoolsete ajakirjanike ponnistused probleemi maailmale teadvustada.

Autorite sõnul on "Jätkusõja viimased sõdurid" üks võimalik viis, üks katse inimlikustada lähiajalugu, tuua esile selle värve, lõhnu, helisid, mõtteid, tundeid. Katse on õnnestunud. Sama ei saa aga väita mängufilmi "Nimed marmortahvil" (režissöör ja stsenaarist Elmo Nüganen, produtsent ja stsenaarist Kristian Taska, operaator Sergei Astahhov) kohta. Värvid, lõhnad, helid, mõtted ja tunded on

seal muidugi täiesti olemas, kuid põhi-nevad kahjuks küsitava väärtusega alusel. Ajaloolisest ja maailmavaatelisest, aga ka eetilistest lähtepunktist ei saa "Nimesid marmortahvil" õnnestunuks lugeda. Kahtlane on ka vaataja patriotilistel tunnetel mängimine teise väikerahva arvel. Ajaloo- ja ühiskonnaõpetajailt nõuab "Marmortahvil" põhjustatud segadus ajaloopildis olulist korrigeerimist.

Ajaloopildi hägustamisest

Filmis "Nimed marmortahvil" esineb kummalisi ja isegi eksitavaid väiteid Vabadussõja eesmärkide ja olemuse kohta. Detsembri kohta 1918 on näiteks tiitritest lugeda: "Nõukogude Venemaa tungib kallale Eesti Vabariigile eesmärgiga jõuda edasi Euroopasse." Kas Eesti oli väike vaheaste bolševike Euroopasse minekul? N Vene kallaletungi eesmärk oli siiski palju konkreetsem – tuua Eesti tagasi impeeriumi rüppe. Loomulikult sillerdas silmapiiril Pariis ja Atlandi ookean, kuid see oli kaugem eesmärk, mis peibutanud Vene valitsejaid aastasadu. Kui üldse rääkida ajakohasest Euroopasse minekust, siis sinna üritati minna veidi hiljem pigem Poola kaudu ja 1. ratsaarmee saablite toel. N Vene eesmärk Eesti kaudu Euroopasse jõuda tähendanuks ühtlasi seda, et meie meeste võit Vabadussõjas päästis Euroopa. See aga oleks ilmne ülepekkumine. Bolševike ees tõusis tee Euroopasse püsti siiski tänu Pilsudskile ja Poolale.

Keda näeme selles filmis kodumaad kaitsma läinud koolipoiste vastaspoolel? Klassikaaslast, peategelase venda, kohalikust eestlasest punakomandöri ja üht muhedat vene onu, kes küsib suitsu. Korra viilksatavad ka punahiinlased. Põhivastane ja kurjuse jõu kehastus on aga läti punased kütid. Korra kuuleme küll ka, et "venelane on liikvele läinud", kuid samas selgub kohe, et needki on "ühed eestlased kõik".

Kriitikud väidavad, et Vabadussõja käikude täpse kirjelduse väljajätmine on õigustatud (TMK 4/2003). Seda loomulikult, kuid vastaspoolel – omad ja vaenlased, hea ja kuri peaksid olema ometi markeeritud. Sest kellele siis püstitatakse üle kogu Eesti sajad mälestusmärgid, sh Reaalkooli poiss, kas rahvuskaaslaste ja lätlaste vastu võidelnud? Mis sõda see oli? Kes ohustas Eesti iseseisvust tegelikult?

Filmil näib lisaks stsenaaristile puuduvat ajaloo- ja sõjaasjanduskonsultant, kuigi nimeliselt on nad olemas (Mart Laar, Arne Ermus). Või ei usaldatud neile filmi lõppvarianti näidata? Vabadussõda polnud kodusõda ega ka mitte sõda Läti vastu. Nõukogulik kodusõda kontseptsioon hõljab niigi kogu aeg Vabadussõja kohal. "Eesti entsüklopeedia" ütleb, et Vabadussõda oli Eesti omariikluse kaitseks N Venemaa vastu peetud sõda, mis hõlmas sõda baltisaksa Landeswehri vastu. Entsüklopeedilistes andmetes pole põhjust kahelda.

Rääkides integratsioonist, öeldakse, et ei saa ju vene lapsi traumeerida. Kuid nii nad jäävadki mõistmatult küsima, miks neid siis ei armastata.

Ajalootegemine eesti moodi

Filmi süžeeliseks sõlmituseks ja kõrgpunktiks kujuneb pikk lahingustseen, kus ähvardavalt läheneb pimedusejõudude võrdkuju – läti punaste kütide lõputu kolonn, mis roomab kui tume madu mägede tagant esile. Ahas ütleb: "Need on lätlased!" Kuulipidur Täaker viskab mütsi peast: "Kohe saab neist sitt ja sulepuru!" Veidi aja pärast kinnitab keegi, et lätlased on ennast seaks vihastanud.

Võimatu on mõista, miks tuuakse filmis esile need kaks tõdemust. Igal juhul on need kohatud ja kontekstivälised. Tol ajal räägiti punastest, ka enamlastest ja enamlaste veretöödest. Punaste lahterdamist rahvuse järgi ei peetud vajalikuks. Filmi eestikeelses tekstis kasutatakse aga ainult nimetust lätlased, mitte kusagil läti punased kütid, mis oli käibel ka eesti ajal. Pealegi – Eesti poolel osales Vabadussõjas 1500 lätlast, Läti rahvuslike väeosade formeerimine algas juba veebruaris 1919. Põhja-Läti brigadi Eesti ülemjuhatusse alluvusse kuulus ligi 10 000 meest, sh 2000 vangi võetud ja üle tulnud punakütti.

Pärast nn seaks vihastamist hüüavad läti kütid filmis millegipärast "Vperjod!" ning tormavad rinnutsi ja ummisjalu kuulipildujatule alla, mis nad maha niidab. Maailmasõja karastusega mehed lasevad ennast käputäiel koolipoistel lihtviisil maha tappa? Vabadussõjas olid punased läti kütid EV armee tugevaimad vastased. N Vene väejuhatuse saatis nad lõunarindele siis, kui Novgorodi diviisi jänni jäi.

Väikerahva traagika

Vabatahtlikult sakslaste vastu sõtta läinud noored haritud läti mehed olid tsaararmee eliitüksus, tuntud sõjaliste saavutuste poolest. Sakslased ei tunnistanud läti rahvusväeosi. See oli ka üks oluline põhjus, miks tsaarivõimud lubasid rahvusväeosi moodustada – läti kütid ei tahtnud ennast vangki anda. Kui rinde lagunes, jäi neile üks tee – Peterburi. Sinna mindi organiseeritult, kahurid ja kuulipildujad ühes. Läti kütidiviis oli tollal Venemaal ainus korralik organiseeritud väeosa.

Läti kütide valdavalt sotsiaaldemokraatlik ilmavaade oli üks nende bolševiseerumise põhjusi, kuigi mitte ainus. Nende traagika seisnes selles, et ajaloo karm loogika viis nad punaste poolele. Läti kütid langesid bolševike demagoogia ohvriks.

Läti punaste kütidega toimus Vabadussõjas tõesti üks suur lahing, kus sai surma sadu lätlasi, kuid see oli Vabadussõja kuulsamaid lahinguid – Paju lahing, mitte mingi nurgatagune juhuslik kokkusaatmine kümnekonna koolipoisiga.

Paju lahingus 31.01.1919 tõrjusid läti punased kütid tagasi kõik kuperjanovlaste ja soome Põhja Poegade rünnakud, alles videviku saabudes õnnestus meie meestel mõis käsitsivõitluses valitud. Kindral August Traksmaa on kirjutanud, et seal kohtusid meie sõjaväe paremad mehed läti punaste kütidega, kusjuures mõlemad pooled osutasid teineteisele vääriliseks vastaseks. See on sõjaajaloolase hinnang, kes ise võttis Vabadussõjast osa pataljoniülemana.

Mängufilmis on verine lahingustseen eesti koolipoiste ja läti meeste vahel lavastatud kui ajalooline vastasseis põlisvaenlasega. Ellujäänud eesti poisid saavad rahvusvärvid rinda. Kuid lätlased polnud eestlaste põlisvaenlased. Kui ei teadnud, võinuks ju ajaloolastelt järele küsida. Põlisvaenlasteks peeti pigem baltisakslasi. Ülemjuhataja Laidoneri Landeswehri sõja eelses direktiivis Eesti väekoondiste juhtidele on öeldud, et kui Landeswehr peaks alustama sõjategevust, ärgu unustatagu, et need on balti parunid, verivaenlased, kelle vastu ennast kõige jõuga peab kaitsma. Kindral Põdder käskis Landeswehri üle võidu saavutamise päeva, 23. juunit, pühitseda rahvuspühana, hiljem sai sellest

koguni ametlik võidupüha. Kui aga eesti sõjamehi süüdistati baltisaksa sinivere liigses valamises, öelnud kindral Põdder rahvapärимuse kohaselt, et kõik on langenud ausas võitluses (*kõik löüdi otsa ausan tapõlusõn*). Samasse konteksti mahub ka vägagi radikaalne maareform.

Mitte laste-, vaid lapsik film

Vabadussõda peetakse kõige tähtsamaks sündmuseks eesti rahva ajaloos üldse. Seda võitmata poleks meid tõenäoliselt enam kultuurrahvana olemas, rääkimata omariiklusest. Kuigi "Nimed marmortahvlil" on lihtsalt üks lapselik mäng Vabadussõja teemadel ja seega tõeline mängufilm, on see siiski suhteliselt ohtlik mäng, kuivõrd ekraniseeritud muinasjutt võib muutuda osaks reaalsusest. Vajalik on tunnetada eetilist piiri, millest ei sobi üle astuda, ja tunda vastutust ajaloo ees. Müütide ekraniseerimine on vastutusrikas tegevus. Muinasjutu-uuri ja Pertti Luumi kirjutab, et lapse seisukohast võib kergesti juhtuda, et muinasjutufilm lakkab olemast muinasjutt ja saab osaks reaalsest maailmast (Haridus, 4/2003).

Fenomen omaette

Kunstiteose puhul kehtivad omad kriteeriumid. Kui "Nimedest marmortahvlil" aga on tahetud teha mingi kohalik kauboifilm, milleks siis Vabadussõda ja Albert Kivika romaan, mis ju ongi kahepeale kokku ilusaks muinasjutuks ja müüdi muuten? Kas filmis polegi enam mõtet otsida õpetuslikku, kasvatustlikku tähendust? Kas eetiline imperatiiv enam ei kehti? Meeleolust, patriotismist ja aukartusest suuremate rahvaste ees jääb nagu väheks.

Filmi turuväärtus on muidugi eri asi. "Nimed marmortahvlil" vaatajaedu taga on suuresti oskuslik ja massiivne reklaam – ning eesti paleus, mis pole kuhugi kadunud.

Filme saab teha mitut moodi. Üks viis on teha enda jaoks – kui kuidagi ei saa jätta tegemata. Teine võimalus on festivali jaoks, s.o enda näitamiseks, kolmas nn kassafilmiks. Mõnikord saavad need sihid kokku, aga harva. Kahel esimesel moel tehtud filmid tavaliselt ei müü. "Nimed marmortahvlil" on tehtud eesmärgiga tagada kohalik kassaedu.

Kommentaariks

OLEV VIITMAA,
meediapedagoog

● Mängufilmi "Nimed marmortahvlil" lühiseloomustus: kiiresti manustatav filmihamburger, kus olemas kõik vajalikud komponendid patriootilises kastmes.

● Tänapäev urbaniseeruv maailmas on film muutunud kultuuritooteks, kaubaks, ekraanitoote tarbimine aga pealiskaudseks ja möödaminnes toimuvaks ajaviiteks. Filmi puhul pole enam tegemist kunstiteosega, vaid kiirneelatava rämpstoiduga. "Nimed marmortahvlil" asemel on tekitatud kiirtoit "Nimed hamburgeril".

● Filmi struktuurilist süvaanalüüsi pole riskinud avaldada ükski professionaalne filmikriitik. Määratlemata on žanr, stiil, teema, valdkond. Olukorda, et rekord-arvu vaatajaid kogunud ekraaniteos ei leidnud filmiaasta kokkuvõttes hindamist, kommenteeritakse diplomaatiliselt, laveerides.

● Professionaalselt loodud hollywoodlik, euroopa ja eesti filmitavasid arvestav ekraanitoode. Andekas teatrirežissöör on ära tabanud kultuuritoote aktuaalsed ülesehituspõhimõtted. Täis-saalid kindlustas reklaam ja pidev meediapromo.

● Film rahuldab erinevaid publikuühikuid: isamaalus, iseseisvusvõitlus, romantika, ilus ja idealiseeritud armulugu. Ühendatud on klassikalise teatriteatri, romantilise kostüümidraama, lahinguväljamuusikali, butafoorse lavateose elementid.

● Kõrgetasemeline operaatoritöö. Erinevad episoodid lavastatud eripalgeliselt, filmitud eristiilselt. Montaaži tulemusel on sündinud mitmevärviline eri materjalidest kokku traageldatud lapitekk. Tegevused kronoloogiliselt ja ajalooliselt mittevastavad. Noorte näitlejate püüdlikud omanäolised rollid skemaatiliselt esitatud.

● Tõetruu, adekvaatse olukorra asemel väärastunud dramaatiline seisund. Pingelise lahingu asemel show. Traagika asemel liivakastimäng.

Kui raha pole, siis pole midagi, siis on ainult kool

Koguda õpilaste markantsemaid arvamused, eks seegi ole üks uurimisvõimalusi. Järgnev valik on kogunenud kolme aasta jooksul, alates sügisest 2000. Nende poiste, vanuses 16–20 aastat, ajaloo- ja ühiskonnakäsitust on siiski raske pidada ainult koomiliseks.

Kirjandusteaduslikku

1934. a algas Nõukogude aeg. Nii poliitika kui ka kirjanduses tõi see kaasa olulisi muutusi, näiteks poliitikut ja kirjanikud hakkasid maalt välja sõitma.

Riikliku Propaganda Talitus kritiseeris kirjandust.

Kehtestati tsensuur ehk sõnavara piiramine.

1945–50 toimus eesti kirjanduse languseperiood, kuna toimus Hitleri poolt korraldatud raamatute hävitamine.

“Tõde ja õigus” on epopöa, st eetilise teos.

Pearu oli ülbe vend ja keeras Andresele kätte kokku.

Tammsaare õppis Trehhterite gümnaasiumis.

Fr. Tuglase “Väike Ilmar”, Mait Metsamaa “Ümera jõel”, Tammsaare “Ma armastan juuti”, “Ma armastan sakslast”.

Balthasar Russow oli krooniline kirjanik ja Pühavaimulise kiriku vaimulik.

Oli Pühavaimu kiriku õpetaja ja kroonika kirjastaja.

Anton Tšehhov

“Rotschildi viiul”: Anton Tšehhov oli andekas mees. Ta valmistab külaelanikele kiriste. Ta oli sellel alal meister. Ta oskas mängida ka viiulit suurepäraselt. Väga arva mängis ta ka Orkestris viiulit.

Autor tahab veel seda öelda, et juudid pole midagi nii süütud kui nad välja näevad.

“Ametniku surm”: Rääkis tsiviilkindraliga, kuid kindral ainult susises ja Ivan läks tuiگردades koju, kukkus voodisse ja suri.

Ernest Hemingway: Hemingway töötas arsti pojana.

Eduard Vilde: Sündis Pudivere mõisas. Oli isaga mõisavalitseja.

Usuteaduslikku

Vanadestament koosneb seadus-, ajaloo-, ooperi- ja kultuuriraamatutest.

Evangeelium on kirikuga seotud nähtus.

Vanadestament koosnes heebrea keelest.

Testamendis kirjutatakse vara üle andmist kellelegi, kui keegi on juhuslikult ära surnud. Testament on nagu reliikvia, mida antakse edasi, aga hoitakse alles.

Vanadestament on piibli esimene osa, kus on juttu maailma loomisest, Iisraeli rahvast ja Jeesuse elust, vägitegudest ja heategudest.

Uus testament on 27 raamatust koosnev kogu. Jutustab jeesuse ja kristuse elust.

Maailma- ja antiikkirjanduslikku

Maailmakirjanduse mõiste – mingi mees tegi ja see sündis Kreekas.

Maailmakirjanduse mõiste all mõeldakse kirjandust, mis on üle maailma kirjutatud. Kirjandus üle maailma... Igal pool maailmas kirjutatud raamatud. Kui kõik need kokku viia, saamegi maailmakirjanduse.

Maailmakirjandus – erinevate rahvus kirjanduste väärtuslikum osa, mida maailmas tunnustatakse, mis ületab inimkonna piirid.

Hektor on Achilleuse isa, kelle Achilleus ära tappis juhuslikult.

Odysseus tappis kõik kosilased koos pojaga.

Antiikeeposed tekkisid siis, kui oli kanglane, kes tegi vägitükke, näiteks Herakles, Xena.

Orkestra mängis teatri juures. Nad lõristasid oma pille ja jõid õlut.

Antiikteater tekkis Vanas Roomas. Teater valmistati rahva lõbustamiseks, et neil ei oleks nii igav olla.

Trooja oli suur puust hobune, mille sees olid sõdurid.

“Kuningas Oidipus”: Tänuühiks sai ta surnud kuninga lokaste, kes oli ta ema.

See poisslaps anti teenri kätte, et see ta metsas ära tapaks, aga teener oli lõtv vend ja ei suutnud seda teha. Ta jättis poisi ellu. Poiss kasvas suureks ja

hakkas vargaks. Ühel päeval röövis ta ühte tõlda ja tappis kõik reisijad.

Keskaeg ja renessanss

Keskaeg kestis 5. saj eKr. On nimetatud ka pimeajaks. Esines pärisorjus.

Esimene aeg oli pimeaeg, kus suurendati ristiusk, feodalismi ja pärisorjust.

1088 avastati Euroopa esimene ülikool. Renessans: teaduse tormiline areng, hakkas arenema kosmoses käimine ja selle uurimine.

Renessans oli mingi kirjandus vorm, mis oli kasutusel keskajal.

Dante “Jumalik komöödia” rääkis jumalatest ja kritiseeris neid.

Kuningas tapeti Hamleti korraldatud teatrietendusel.

Klassitsism tekkis antiikajal. Klassitsismil ei ole halbu külgi.

Ajaloolist

MRP tähendas NSVL üleminekut sardistlikule välispoliitikale.

Läti Henrik – Postimehe toimetaja Tartus.

1632 – I maailmasõja algus.

Forselius asutas Aleksandria kooli, kus õpetati kõstredid ja meistredid.

Vanimad teadaolevad asulad rajati Eestil alale 13. sajandil.

Riigikogu praegune hoone ehitati 1922. a Eesti riigi käsul Mõõgavendade Ordu poolt.

1857. a asutas Jannsen ajalehe, mis sai väga kuulsaks, see oli “Pernu postimees”. See oli esimene leht Eestimaal. Võibolla ei olnud, kuid tõendeid selle kohta ei ole.

Paljud inimesed said ajalehest teada isegi seda, et maakera on ümmargune, või seda, et keegi on käinud kosmoses.

Vabadussõda ja Eesti vabariik

Enne Vabadussõda toimus I maailmasõda. Peale seda algas II maailmasõda. Eesti sõdis ka Landersoni vastu. Toimus ka Eesti Vabariigi operatsioon Bernhardi vastu.

Eestlased suutsid töörahva kommuuni purustada. Venelased aga tungisid eestlastele peale ja eestlased kaotasid pidevalt.

Vabadussõjas hukkus Vambola. Tartu rahuga tehti vaherahu venelastega. Praegust see ei kehti nende meelest, kuid meie peame sellest lugu. Eesti I Vabariik oli 2–3 päeva, siis tulid venelased ja viisid paljud inimesed Siberisse. Kuid mõned tulid sealt tagasi ja mõned viidi sinna tagasi järjekordselt. Tagasi tulnud ja juba enne metsa läinud mehed said metsavendadeks. Vabadussõda algas 28. nov ja ei lõppenudki nii pea.

Sellega kuulutati Eesti tema ajaloolistes etnograafilistes piirides demograafiliseks vabariigiks.

Positsiooni eesotsas oli Tõnisson.

Rahvaste Liit osutus võimatuks.

1933 avastati Eestis Venemaa pealtkuulajad.

Päts ja Kreitzberg olid presidendi ameti põhi favoriidid.

Talse muudkui tõusis ja langes.

Keelest ja meelest

Suulises tekstis kasutatakse sõnu lihtsamalt, kasutatakse palju võõrsõnu ja vannutakse rohkem, tehakse palju õigekeelsus rikkumisi.

Modernne filmistuudio avati publiku ähvarduste saatel.

Teatris esitatakse täna tragöödiat, kus esinevad sopran, kass ja bariton.

Uimastitega seotud noorukite aitamiseks olid avatud narkootikumide kriisikeskused.

Maailmavaatelist

Meie inimestel on praegu veel probleemiks see, et paljud inimesed hindavad teist inimest välimuse järgi ega taha mõista tema sisemist välimust, mille taga võib peituda mõni tark ja hästi huvitav inimene.

Vahel tüdined ära sellest, kui räägitakse, et mõni poliitik oli juuatäis. Kas ajakirjanikel on vaja sellist juttu kindlasti kirjutada. Aga ajakirjanikud on sellised vereimejad, et nad ei saa kohe sellist asja mainimata jätta.

Väljavõtteid kirjanditest

Kas võim rikub inimest

Igal inimesel on võim oma moodi. Mõnedel on oma pere ja peremees peab olema meessoost, et võimu saada, sest kui kodus läheb tool lõhki või kuskil on vaja värvida, siis kõige võimekam mees hakkab seda tegema, sest kodus on peremees ikka mees.

Näiteks kui oled kuskil firmas juhtival

kohal ja pead igapäev enda alluvaid käsutama, ei tohi sa seda kodus teha. Kodu tuleb olla rahulik ja mõistlik, sest kodu on koht, kuhu inimesed lähevad puhkama ja varju hargipäeva probleemide eest.

Raha minu elus

Metallsel rahal on ka see hea omadus, et kui seda on palju, siis on neid lihtne kotti panna ja Emexisse viia. Teine hea omadus on see, et nendega saab tontidel pea lõhki lüüa. Kui on raha, siis saab juua, siis on naisi, kui raha pole, siis pole midagi, siis on ainult kool.

Inimene ja alkohol

Mõned sala viina valmistajad ei pese pudeleid korralikult puhtaks ja kallavad sinna viina sisse, mis läheb müüki. Peale joomist on mõnedel inimestel hommikul pohmell, siis on selline peavalu, et peab veel õlut ostma. Alkohol rikub ka tervist. Mõnikord, kui masendus on peal, siis on hea juua. Kui peol oled, siis võib natuke juua, aga mitte nii täis, et ei jõua kõnditagi. Joomisega võib töökohast ilma jääda.

Inimene on üks suuremaid alkoholi tarbijaid.

Minu aasta ... koolis

Algul ei teadnud õpetajaid ega klassi kaslasi. Aasta lõpuks tunnen juba kõiki klassi kaslasi. Sellel aastal oli mõnede klassi kaslaste vahel väike poks. See oli siis kui sellele nõule peksta anti enda valed eest.

Väga igavate tundide ajal sai õltsi kõrist alla lastud ja siis oli tunnis palju mõnusam olla.

Eritehnoloogias oli õpetaja minu arust väga karm ja tegi kogu aeg töid. Praktika oli ka üpris keeruline, sest kui kogu aeg midagi untsu läks, karjus õpetaja mu peale ja vandus.

Paari kuuga olime kooli kõige hullem rühm. Mõllasime ja märatsesime pea igas tunnis. Mittu korda kutsuti asetirektor tundi ja isegi ükskord psüholoog. Algul ma arvasin, et see kool on raske, aga ma eksisin. Selle kooli teeks isegi kõige hullem lollpea läbi, kui ta ainult ei hakka puuduma liiga palju.

Siin koolis ei pea mingite megakottidega käima, mis kaaluvad mingi tonni, sest õpikuid ei ole.

Siin koolis olen ainult õppind valetama ja mõlisma.

Puhvetis võiks see muti ka õlut müüa, ma arvan, et see meeldiks paljudele kasvõi ainult suvel.

Kuid õpetajad on ühed vanemad inimesed, keda ma olen oma silmaga näinud. See ... kool tuleks ümber nimetada ... Vanaduskooliks õpetajate järgi. Ja ... kooli maja näeb sama vana välja kui püramiidid.

Minu tulevikuväljavaated

Kui ei õpi, võid parem kohe tänavale elama minna. On ka inimesi, kellel siis enam valikut eriti ei ole, kui 9 aastat on olnud lust ja lillepidu, on see ühtlasi ära otsustanud ka sinu edasise saatuse.

Igatahes tahaks sellist eriala, millega saab kõvasti raha.

Lõpetades ... kooli, omandan ma paberid, millega on võimalik tööd saada, kuid tööle ma siis veel ei lähe.

Vahepeal oli mõttes, et minna autoremonti õppima, kuid see ei ole üldse hea, kui oled mingi luksepp oled pidevalt õline. Siis otsustasin tulla siia elektrikuks õppima, kuna see on vajalik ja puhas ja tulevikuga eriala.

Aga muidugi kui ma ei saa sisse Mere Akadeemiasse noh siis hakkam tööle kuiva pinna peal.

Kui ei õpi, ei saa ka tööle, vaid jääd näiteks prügikolliks.

Puit esemete restaureerijaid on ka vähe selle pärast, et enamik inimesi ei julge võtta kohustust parandada võõra inimese mööblit.

Algul teeniks ise raha oma asutusele ja pärast palkaks töölised, kuna ma ei viitsi ise eriti midagi teha.

Seda ei tea me kunagi, mida me kolme nelja aasta pärast teeme. Mõni inimene on korralik ja käib tööl, teine aga joodik või varas. Praegusel ajal me näeme tänavatel igasugusi kerjuseid ja jootikuid ja muidugi ka prügi kolle. Inimesed kel on raha ja koht elamiseks vaatavad neid halvustavalt sest neile ei meeldi sellised inimesed, kes elavad papp karppides ja söövad prügi ja haisevad jubedalt.

Üheks elu kurvaks pooleks on ka see, et iga aastaga saabub ligemale pensioni põlv mis tuleb ka siis kui ei tahaks.



Ajaloodoktor Enn Tarvel väidab, et Idrisi maailmakaardil, 1154, pole midagi tegemist Tallinna ega Eestiga, õpikutes toodud sellekohane teave kuulub pigem mütoloogia valdkonda. Tallinna juubeli tähistamiseks igati sobiv algsündmus oleks aga vana Kalevi saabumine põhjakotka tiiva peal Viro randa.

Idrisi ja Tallinn

Enn Tarvel

Üht 12. sajandi araabia maateadlast tunnevad ja teavad kõik Eesti ajalooarrastajad. Olgu see mees siinkohal nimetatud täie nimega, nagu on temast kirjutatud artiklite autoritel enamasti kombeks: Abū 'Abd Allāh Muḥammad b. Muḥammad b. 'Abd Allāh b. Idrīs al-Ḥammūdi al-Ḥasanī.

Idrisi oli suurtsugu mees, prohveti enda soost, viimase Malaga emiiri pojapoja-poeg. Ta kutsuti Sitsiilia kuninga Roger II õukonda Palermosse, kas aastal 1135, 1138, 1139 või 1145 – selles osas lähevad arvamused lahku. Sügavalt teadusehuviline kuningas pani Idrisi maailma geograafiaülevaadet koostava komisjoni etteotsa. Andmestikku koguti küsitlusmeetodil informaaoritelt, peamiselt tõenäoliselt kaupmeestelt ja meremeestelt. Kuninga surma-aastal 1154 valmis maailmakaart, mis oli graveeritud tohutu suurele (arvatavasti pindalaga 1,5 x 3,5 m²) umbes 150 kg kaaluvale hõbeplaadile, mille mässajad tegid mõne aasta pärast tükkideks.

Röömude aiast

Kaardiga koos valmis tekstiosa: *Kitāb nuzhat al-mushtāq fī 'ḥtirāq al'āfāq* (ligikaudu: teadmisjanulise rännuhimulise

meelelahutuse raamat). Lühidalt kutsutakse seda harilikult Rogeri raamatuks (*al-kitāb al-Ruġġānī*). Veel on olemas selle raamatu lühendatud variant *Rauḍ al-furaġ wa-nuzhat al-muḥaġ* (Röömude aed ja hingede meelelahutus), mida kutsutakse tinglikult Väike Idrisi.

Rogeri raamat on säilinud seitsmes enam või vähem täielikus käsikirjas (kaks Pariisis, üks Oxfordis ja üks Peterburis) ja kahes katkes (üks Londonis, teine Cambridge'is). Väike Idrisi on säilinud ainult ühes käsikirjas (Istanbulis). Üks Pariisi käsikiri, Oxfordi ja Peterburi käsikiri ning Istanbuli Väike Idrisi on varustatud kaartidega.

Euroopa teadus tutvus Idrisi tööga lähemalt alles seitsesada aastat hiljem, kui ilmus prantsuskeelne tõlge (1836–1840). Hiljem on ilmunud tohutu palju kirjandust, mis analüüsib Idrisi kirjeldust paljude maade kohta: Aafrika maad,

Hispaania, Itaalia, Dalmaatsia, Bulgaaria, India, Briti saared, Saksamaa, Poola, Venemaa, Skandinaavia maad, Soome. Autorid on enamasti arabistid või vähemalt araabia keele mõistjad. Eestis on veidi teisiti. Arvukate kirjameeste hulgas, kes on väga asjatundlikult Idrisi teksti ja kaarti analüüsinud, paistavad erandina silma soome arabist Oiva Johani Tallgren-Tuulio ning eesti numismaatik Ivar Leimus, kellelt elukutse nõuab araabia keele oskust. Siinkirjutaja peaks ka õigupoolest olema päris vait. Tema on kolm korda alustanud araabia keele õppimist, aga mitmel objektiivsel ja subjektiivsel põhjusel on see sinnapaika jäänud. Seepärast pole ta tuttav araabiakeelsete originaalallikatega ega araabia geograafikirjandusega. Ometi on aastakümnetepikkune huvi selle omapärase allika vastu ning tutvumine erialakirjandusega aidanud kujun-

dada asjast selge arvamise, mida pole ka põhjust vaka all hoida.

Araabia kirjas ja maailma liigendusest

Araabia kirjas ei märgita teatavasti alati keele väheseid täishäälikuid (a, i, u), eriti mitte kuufa kirjas, milles Idrisi teose algupärane oli tõenäoliselt kirjutatud. Kaashäälikute süsteem erineb samuti märksa meile harjumuslikumast indoeuroopa keelte omast (puuduvad p, v, g). Seetõttu teeb araabia kirjas ülesmargitud kohanimede lahtimõtestamine tõsiselt raskusi. Kohanimed erinevad ära kirjadest üksteisest suuresti, nn idrisoloogid ei esita tavaliselt kohanimedid heausksele lugejale nii, nagu need Idrisi tekstis või kaardil seisavad, vaid juba n-õ dešifreeritud kujul, s.t kirjutades kaashäälikute vahele meelevaldseid täishäälikuid, mis ei esine araabia kirjas. Alati kasutavad nad ka konjektuure, s.t meelevaldseid oletuslikke parandusi, muutes kaashäälikuid. Nii produtseeritakse tihti just soovitud nimesid, kusjuures interpretatsiooni paikapidavus on äärmiselt küsitav.

Idrisi kasutas oma maailmakirjelduses araabia geograafidele omast maailma liigendust, mis pärines õigupoolest kreeka geograafidelt. Ekvaatorist põhja poole jääv maa on jaotatud seitsmeks laiusvööndiks (kliimaks). Idrisi omalt poolt jagab iga kliima veel pikuti kümneks seksiooniks, alates lääne poolt. Peatähelepanu on tema kaardil ja kirjelduses pööratud lõunapoolsetele aladele, Aafrika, Lõuna-Euroopa ja Aasia maadele. Kõige väiksema ulatusega on kõige põhjapoolsem, seitsmes kliima.

...kuid neil on palju karja

Seitsmenda kliima neljandas seksioonis esineb paik, mille nimi on *qluwry* või *nluwry* või *qlwray* või *faluwray*(?) või *qlwry* või *flwry* või *fluwry*. Väärub märkimist, et f- (fā') ja q- (qāf) tähe kirjapilt on muidu sarnane, ainult f-i peal on üks ja q peal kaks täppi. Kui on tegemist ümberkirjutusveaga, nagu võiks oletada, siis on küll raske oletada, kumb nimekuju võiks olla algne. Seda, mis tolle paiga kohta on Rogeri raamatus kirja pandud, tõlgitakse eesti keelde harilikult nii: "See on väike linn, suure linnuse taoline. Selle elanikud on maa-

harjad ja nende sissetulek on napp, kuid neil on palju karja." Rootsi slavist Richard Ekblom tuli 1925. aastal mõtlele, et see paik on Tallinn. Slavistina ta teadis, et Tallinna muistne venekeelne nimi on *Kolyvan'* (esmakordselt esineb kroonikas 1223). Ta eeldas, et oletatav vorm Kaleven koos mingi üldnimega (*linna*) oli Tallinna muistne eestikeelne nimi. Ta kirjutas, et *Ḳalūrī* või võib-olla *Ḳalewarī* (*Ḳalewerī*) linna puhul on tegemist *Kalewen'*-iga; n-i ja r-i segijamine olevat araabia kirjas Ekblomi järgi väga lihtne (millega ei saa kuidagi nõustuda – pole mitte sinnapoolegi).

Ekblom oli oma tõlgenduses veendunud. Teda ei sega tõik, et *Kalevanī* (või *Kalevanlinna*) nime esinemist eesti keeles pole kunagi kindlaks tehtud. Kui oleks tegemist eesti kohanimeliga, tuleks Idrisi kirjapanekut lugeda pigem *koluveri* või *valuveri* või *viluveri* (kuna häälikut v pidi araabia kirjas märkima tähega f) või kuidas tahes. Teised idrisoloogid on nimetatud linna või linnust paigutanud Käkisalmele (nõukogude keeles Priozjorski) Laadoga rannal, Daugavpils kanti Väinal, Karla külasse Jüri lähedal (**Kaloveeri* "Taani hindamisraamatu" *Karwelæ'st*) või Kallaveresse.

Helsingi ülikooli professor arabist Oiva Johani Tallgren-Tuulio võttis ette töömahuka ja vastutusrikka ülesande. Ta võrdles ja analüüsis kõiki Idrisi kaardi ja kaardikirjelduse ära kirjadest esinevaid seitsmenda kliima neljanda osa kohanimedid. Oma töö pealkirja all "Idrisi" avaldas ta 1930 Helsingis Soome Orientalistika Seltsi toimetistes. Seal O. J. Tallgren-Tuulio nõustub R. Ekblomi Kolvani-hüpoteesiga, leides, et nimes *qlwry* võib ilma paleograafiafakte vägistamata ära tunda esialgse kuju *qlwny*, mida tuleb lugeda vabal valikul (*facultative-ment*) *Qolūwany*.

Tema vend, Helsingi arheoloogiaprofessor Aarne Michaël Tallgren (kes ei hakanud oma nime soomendama) kirjutas tööle kokkuvõtliku kommenteeriva ajaloolise osa. Tema nõustub paljus oma venna kohanimeseletustega. Tallinna osas kirjutab ta ometi, et pole võimalik identifitseerida *Qlwry-Qulūwany* Idrisi antud informatsiooni alusel. Suuna järgi tuleks seda otsida pigem liivlaste alalt, Koiva või Väina kandist (Aizkraukle?). Et aga nimi paistab sisaldavat liidet *-vere*, peaks ta paigutama eestlaste ala-

Eraldi	Seetud eelneva tähega	Seetud mõlemalt poolt	Seetud järgneva tähega	Transliteratsioon
ا	ا	ا	ا	ā
ب	ب	ب	ب	b
ت	ت	ت	ت	t
ث	ث	ث	ث	ṯ (th)
ج	ج	ج	ج	ǧ (j, dj, dǧ)
ح	ح	ح	ح	h
خ	خ	خ	خ	ḫ (kh, ch)
د	د	د	د	d
ذ	ذ	ذ	ذ	ḏ (dh)
ر	ر	ر	ر	r
ز	ز	ز	ز	z
س	س	س	س	s
ش	ش	ش	ش	š (sh, ch, sch)
ص	ص	ص	ص	ṣ
ض	ض	ض	ض	ḍ
ط	ط	ط	ط	t
ظ	ظ	ظ	ظ	ẓ
ع	ع	ع	ع	ʿ
غ	غ	غ	غ	ǧ (gh)
ف	ف	ف	ف	f
ق	ق	ق	ق	k (q)
ك	ك	ك	ك	k
ل	ل	ل	ل	l
م	م	م	م	m
ن	ن	ن	ن	n
ه	ه	ه	ه	h
و	و	و	و	w (w), ū
ي	ي	ي	ي	y (y), ī

Araabia kiri.

le. Nimena oleksid *Qlwry* vasted *Kaloveere* ja *Kaloniemi*. Nii et see nimi on Tallgreni järgi väga hüpoteetiline ning ajaloolisest vaatekohast lähtudes ei ole võimalik selles küsimuses seisukohta võtta. Ta ei pea siiski võimatuks, et *Qlwry* võis olla Tallinna paik. A. M. Tallgren lõpetab terve oma käsitluse arukate sõnadega: "Ignoramus; ignorabimus" (me ei tea, me ei saa teadma).

Kolvani Nõukogude Eestis

R. Ekblomi Kolvani-hüpotees võeti Eestis omaks alles O. J. Tallgren-Tuulio kaudu. Juhan Libe, kes üldse esitab iga-sugu jutustusi päris kriitikavabalt, refereerib tema käsitlust (Tallgren-Tuuliot nimetamata) 1932. a ilmunud "Eesti rahva ajaloo" 1. köites. Tema auks peaks ütleva, et Kolvan'i (Goluwany) linna ta nimetab, aga jätab selle lokaliseerimata, ei samasta Tallinna ega mingi muu paiga. "Eesti ajaloo" 1. köites, 1935, on Tallgren-Tuulio tööle küll viidatud soovitatava kirjanduse hulgas, aga tekstis ei

ole teda kajastatud. Küll aga võeti Koluveni-teooria kohe käibele Eesti nõukogude ajalookirjutuses. 1952. a ilmunud "Eesti NSV ajaloo" kirjutab arheoloog Harri Moora: "Esmakordselt mainitakse Kolõvani 1154. aastal araabia geograafi Idrisi poolt. Nagu tõendavad arheoloogilised leiud, mis saadi kaevamistel Tallinna Toompeal 1952. aastal, asus siin eestlaste linnus juba hiljemalt XI sajandil." Nii see läks täies purjes edasi. 1955 ilmunud "Eesti NSV ajaloo" 1. köites on Idrisist juba palju pikemalt juttu (koos kaardilehe reproduktsiooniga). 1952 Toompeal ja 1953 Raekoja platsil tehtud arheoloogilised kaevamised pidid ka tõestama Tallinna linnalise asula (linnuse ja kaubitsemiskoha) olemasolu Idrisi kaardi koostamise ajal. Leiumaterjal aga on raskesti dateeritav ning kaevamised on ka metodoloogiliselt kõike muud kui eeskujulikult läbi viidud: nad ei tõesta vähimalgi määral 12. sajandi Tallinna olemasolu. Aga nii neil kaevamistel kui ka Idrisi jutustuse ulatuslikumal lansseerimisel näib olevat selge tagamõte. Seltsimees Ivan Käbin pöördus Moskvasse NLKP Keskkomitee poole ja taotles luba Tallinna 800. juubeli pidulikuks tähistamiseks 1954. aastal, tuginedes Idrisi teatele. Seda taotlust ei loetud põhjendatuks ega rahuldatud, kuigi alles 1947. aastal oli esmamainimise põhjal väga suurejooneliselt tähistatud Moskva linna 800. sünnipäeva. Nii et vanemusevõistlust, nagu Moskva ülikooli [1755] ja Tartu ülikooli [1632 või 1802] puhul, õigupoolest ei olnud.

Mõtte lennukusest

Nõuab kõrget mõttelendu ja kindlat usku hakkamaks R. Ekblomi Kalevanlinna teooria pooldajaks. On kirjutatud, et kui Kolyvani näha geograafilises koosluses, siis pilt selgineb ja Kolyvani võib lokaliseerida Tallinna kohale. Tegelikult on hoopis vastupidi: geograafilises koosluses vaatlemine veenab eriti selgelt, et Ekblomi valitud paiga lokaliseerimine tulevase Tallinna kohale pole millegagi põhjendatud. See paik asub maal, mille nimi on *arđu ls/l'ndh* (või *ls/tl'ndh*). (Hüüumärgiga on ligikaudses foneetilisest transkriptsioonis O. J. Tallgren-Tuulio eeskujul markeeritud alif'i (pikk a). (b?) tähendab mingit tähte, mida diakriitiliste punktide puudumisel on ükstei-

sest võimatu eristada: b, t, ʃ, n, y.) Nime-
tatud maal on peale *qlwry* märkimist leidnud veel kolm kohanime – kaks linna ja üks jõgi: 1) *!(a)nh(u)w* või *wlqhw* või *!nhw* või *!nhr?* või *!qhr* või *!nhw!*; 2) *brnw* või *buwnw!* või *(b?)w(b?)w*; 3) *(f?)lmws?* või *blmrs* või *qlmws*. Esimene paik *!nhw* on ilus, tähelepanuväärne, õitsev linn. Ekblom samastas selle kõlaliselt Turu (Åbo) linnaga Soomes, siluliselt aga Hiiumaaga(!). Seda on seostatud ka Tallinnaga, Tallgren-Tuulio samastab selle Heikki Ojansuu eeskujul Hanilaga. Hanila-variant on eestikeelse-
tes kirjutistes kõige enam tuntud. Linn "Anhel" on Hanila kihelkonnaks muutununa jõudnud isegi "Eesti entsüklopeediasse", kuigi ammugi on näidatud, et Hanilas pole mingit objekti (maalinna), mida paigaga *!nhw* saaks seostada. Üritused samastada seda ükskõik millise Läänemaa linnusega (Karuse, Lihula) pole muidugi millegagi põhjendatud.

Teine paik *nahru buwnw!* on jõgi, paigast *!nhw* 50 miili kagus. Selle kohta kirjutab Ekblom, et *Bernu* on kahtlemata identne Pärnu jõega, kõik, kes asjaga tegelnud, olla ühisel arvamisel. Seda kummalisem on mitte silmas pidada, et Pärnu jõe nimi oli veel 13. sajandil hoopis Emajõgi (allikais *Emihoch*, *Embecke*), *Pyronowe* (1241) oli hoopis Sauga jõe nimi. Paraku pole andmeid Pärnu jõest kui kaubateest 12. sajandil ega mingist asulast Pärnu jõesuus. Mündileiud hilisema Pärnu linna piirkonnast, Pärnu ja Sauga alamjooksu alalt osutavad siiski võimalusele, et veeteel oli kaubanduslikku tähtsust. Lubamatu on meelevaldselt oletada, et b ja d on ümberkirjutamisel ära vahetatud – muidu oleks võimalik osutada Düna-nimelisele jõele, mis 12. sajandi keskel oli juba kaubatee.

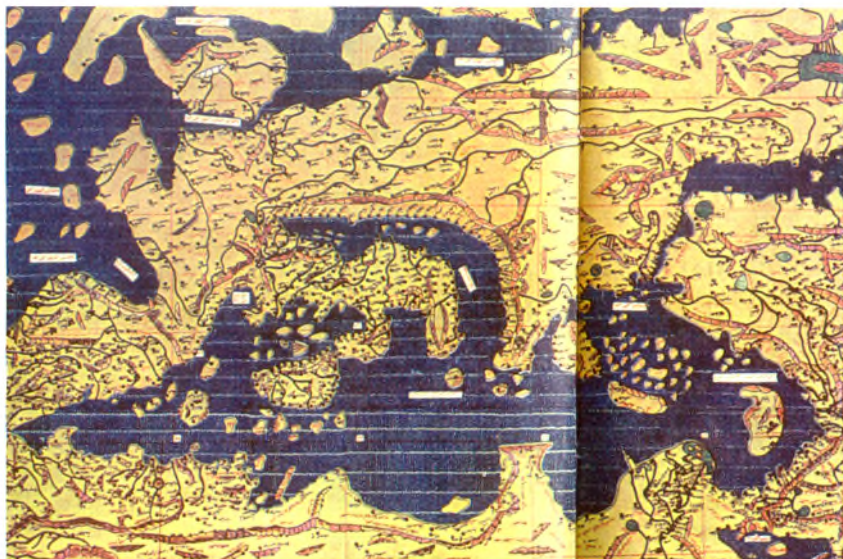
Kolmas paik *blmws* on linnus, merest 100 miili kaugusel. O. J. Tallgren-Tuulio ja A. M. Tallgren seostavad selle Palamusega. Seegi pole tõenäoline, sealgi pole samastamiseks sobivat objekti leida. Arheoloogilisest seisukohast osutab A. M. Tallgren Kassinurme Kalevipoja sängile. Kohanimi Palamuse tuleneb tõenäoliselt kihelkonnakiriku kaitsepühaku Bartholomäuse nimest, kuigi toponüümikud tuletavad seda tavaliselt *pala* (*pōlendik*) tüvest. Nimi esineb alles 1519 kujul *Palamusz*. 1234 esineb aja-

loallikas keegi preester Theodoricus de Paldessen. Esiteks, pole kindel, kas selles seoses on tegemist Palamusega. Teiseks, kui ongi sama paik, siis tõenäoliselt erinev nimi (mitte sama, mis 1519. või 1535. a *Palmesz* jms) R. Ekblom ei usu Palamuse-varianti ning seostab *Balmers-Balamus*'e hoopis Valmiera linnaga, kuigi ta teab, et selle linna nime tuletatakse tavaliselt Pihkva vürsti Vladimiri nimest 13. sajandi algul. Ka Viljandiga on *blmws* samastatud.

qlwry ja *!nhw* ja *buwnw!* ja *blmws* asuvad neljakesi, nagu juba märgitud, *ls/l'ndh* maal. Selle maa suhtes on idri-
soloogid seni olnud üksmeelsed. Kõik tõlgendavad seda *Astlanda*, *Estlanda*, *Est(e)landa*. Hoopis iseasi on, mida see Idrisil tähendas. Juba A. M. Tallgren osutas, et Eesti (Estland) peaks tähistama mitte tänapäeva Eestit, vaid hoopis ebamäärasemat ala, mingit idapoolset maad, võib-olla Läänemere kogu idakallast. Teisedki neljandas sektsioonis nimetatud maad ei ole niisama hõlpsasti samastatavad. *fym!rk* või *fym!zk* ei ole Ekblomi järgi Finmark, Norra põhjapoolseim osa, vaid Sveamaa, ala Uppsala ja Kalmari (mis aga tegelikult tähendavat hoopis Sigtunat) vahel. Tallgren-Tuulio järgi on see hoopis Soome üks osa, kõige tõenäolisemalt Varsinais-Suomi. *tbs/t* loetakse küll üpris üksmeelselt Soomes paiknevaks (Hämemaaks – *Ṭabast*), aga linnade identifitseerimisega on jälle lahkarvamisi: kas *ṭbs/t* või *ṭb*-või *ṭst* maale kuuluv *Dağwēda* (*dgw!tt*) linn on Hiiumaa või hoopis *Rağwalda* (Ulvila Pori lähedal) jms.

Pigem mütoloogia valdkond

Keerulisem on lugu *arđu al-mağūsi* – maagide maa, tulekummardajate maa, paganate maa, põletusmatuste harrastajate maaga. Tallgren-Tuulio näeb selles Novgorodimaad, R. Ekblom baltlaste ala, umbes tänapäeva Lätit ja Leedut. Veelgi põnevamaks läheb *!mr!nyuws* (*Amarunyūs* või *Amazunyūs*) saartega *Fimārkī* ja *Ṭabastī* vahel. Üht saart asustavad ainult naised (amatsoonid), teist mehed, kes kord aastas, kevadel, kuuks ajaks kohtuvad. Ekblom (ja enne teda K. Miller) panevad need saared paika Ahvenamaa saarestikus: meeste saar *ğazīratu !mr!nyws \ al-rīğāli* – peasaar *Fasta Åland*, naiste saar *ğazīratu*



Kaart Rogeri raamatust (detail, jalad ülespidi – Idrisil asub põhjakaar all).

Imrīnyws \ al-nisāi – Lemland. A. M. Tallgreni meelest võiks Nisā olla Nais-saar Tallinna lähistel, kui see nimi on vana.

Seitsmenda kliima neljanda seksiooni paigad ei ole nii hõlpsasti ja usutavalt samastatavad kui Sardiinia, Korsika või Pariis. Idrisi ise kirjutab *Amazunūyū* saartele purjetamise kohta: "Aga keegi küll ei jõua tegelikult nendele saartele tiheda udu pärast ja selle mere kange pimeduse pärast, kus valgus täiesti puudub." Siin peaks peidus olema õpetusetera idrisoloogidele. Nii kaugete põhjamaade kohta käivat teavet tuleks töödelda pigem mütoloogia kui geograafia, kartograafia ja toponüümika uurimise meetoditega. Ükskõik, kuidas ka kaardil ja kirjelduses esinevaid paiku meelevaldselt edasi-tagasi tõsta, ükskõik, milliseid konjektuure kohanimedes ja nende transkriptsioonis pakkuda, ei anna see midagi konstruktiivset allika tõlgendamisel, kui selle teave ei vasta tõsioludele. Paljale elavale kujutlusvõimele ei saa tõest ajaloopilti üles ehitada. Teine lugu on ilukirjandusliku lähenemisega, seal on ruumi nauditavatele mõttemängudele.

Lohutuseks võib öelda, et ega ainult seitsmenda kliima neljanda seksiooni osas valitse kirjeldatud olukord. Võtame näiteks Ruslanda saare, mis asub kaardil Šotimaast (Škōsiya) põhja pool. Selles on nähtud Venemaad, Islandit, Šotimaad põhjapool Forth'i ja Clyde'i, Fääri saari. *Ġintiyār (ġnt(b?)lr?* või *ġntm!r?*) on Ekblomi järgi Danzig (Gdańsk), O. J.

Tallgren-Tuulio, V. Beljajevi jt järgi aga Novgorod (Holmgard, Hulmkari). Ekblom tõestab pikalt, kuidas Idrisi *qlynyw* või *q!b(i)y* või *qly n!y*, maagide maa linn, Ekblomi tõlgenduses *Ḳāniyū*, on Kaunas, linn *Fīmiya* (*fymyh*, *fymh*) on tema meelest Finnveden (maakond Lõuna-Rootsis). K. Miller identifitseerib *Fīmiya* Memeliga (Klaipėdaga), Tallgren-Tuulio aga seostab selle Neemeni (Nemunase) jõega, eeldades, et õige algne nimekuju peab olema *Nīmiya*, seega siis sellel jõel asuva Kaunase linnaga. Samuti on linna *Fīmiya* samastatud Kemiga Põhja-Soomes, esitades ta parandatud kujul *Ḳīmiya*.

Ülaltoodust peaks täie selgusega järelduma, et Idrisi maailmakaardil ja selle tekstil pole midagi tegemist Tallinna ega Eestiga – ja vastupidi. Juttu on siinkohal ajalooallika allikakriitilisest tõlgendamisest. Kooliõpikutes ja teatmeteostes aastakümneid seisnud teave, et Tallinn on leidnud esmamainimist Idrisi 1154. a valminud töös, on väär.

Õeldu on mõeldud ajaloo huviliste ja ajaloo teabe kasutajate jaoks.

Koluvani juubelist

Hoopis eri asi on Tallinna juubeli tähistamine, millest viimasel ajal palju kirjutatud ja räägitud. Need, kes kommertshuvides või glamuuri pärast tahavad juubelit pidada, teevad seda niikuinii. Aga selleks pole vaja häirida Idrisit, ometi väga lugupidamisväärset teadusemeest. Kui üldse mingeid pidepunkte ruumis või ajas vajalikuks pidada, siis

leiab neid, igati sobivaid, hõlpsasti ilma Idrisita. Kogu Eestis väärib näiteks tähistamist Tarapita lend Ebavere mäelt Saaremaale, Tallinna puhul on silmapaistev tähtsündmus Kalevi saabumine põhjakotka tiiva peal (Kalevipoeg, I, 89–90). Nende või mõne muu tähtsündmuse ajas paika panemine ei tohiks olla raske.

Kirjandust

1. Luigi de Anna. *Conoscenza e immagine della Finlandia e del Settentrione nella cultura classico-medievale*. Turun Yliopiston Julkaisuja, sarja B, osa 180. Turku, 1988.

2. Ekblom, R. *Idrīsī und die Ortsnamen der Ostseeländer. Namn och bygd*. Tidskrift för Nordisk Ortsnamnforskning 19:1, 1931. 1–84.

3. Ekblom, R. *Kolyvān'. Une contribution à l'histoire des noms de la capitale de l'Estonie*. Språkvetenskapliga Sällskapet i Uppsala Förhandlingar. Uppsala Universitets Årsskrift 1927. Filosofi, Språkvetenskap och Historiska Vetenskaper 6. Uppsala, 1927. 1–12.

4. Leimus, Ivar. *Lääne hommikumaalane ja Astlanda*. Austrvegr, nr 3, 1997.

5. Lewicki, Tadeusz. *Polska i Kraje sąsiednie w świetle "Księgi Rogera" geografii arabskiego z XII w.* al-Idrīsī'ego – Polska Akademia Umiejętności. Prace Komisji Orientalistycznej, nr 34. Kraków, 1945.

6. Meri, Lennart. *Höbevalge*. Reisikiri tuulest ja muinasluulest. Tallinn, 1976.

7. Tallgren-Tuulio, O. J., Tallgren, A. M. *Idrīsī. La Finlande et les autres pays Baltiques orientaux* (Geographie, VII 4). Édition critique du texte arabe, avec facsimilés de tous les manuscrits connus, traduction, étude de la toponymie, aperçu historique, cartes et gravures ainsi qu'un appendice donnant le texte de VII 3 et de VII 5 - *Studia Orientalia* III. Societas Orientalis Fennica. Helsingforsia, 1930. 1–157, cartes.

8. Tuulio, O. J. (Tallgren). *Du nouveau sur Idrīsī. Sections VII 3, VII 4, VII 5: Europe septentrionale et circumbaltique, Europe orientale et, d'après quelques manuscrits, centrale jusqu'à la péninsule balkanique au Sud*. Édition critique, traduction, études – *Studia Orientalia*. Edidit Societas Orientalis Fennica VI 3. Helsinki, 1936. I–XIII, 1–242, 9 cartes.

9. Whitaker, Ian. *Al-Idrīsī and northernmost Europe*. *Faravid*. Pohjois-Suomen Historiallisen Yhdistyksen Vuosikirja V. Rovaniemi, 1976. 15–36.

Väike märgiatlas

Karl Kello



Mandala.



Labürint kirikupõrandal.
Ravenna, 6. sajand



Klassikaline kaukaasia labürint,
kivilõige



Põhja konn. Günther Reindorff,
1951.

LABÜRINT

Labürint sümboliseerib inimese eluteed, surma ja uuestisündi. Labürinti keskelt leiab igaüks selle, mida seal otsib – tõe, elu ja surma saladuse, päikese, taevast toetava maailmapuu. Arvatakse ka, et labürinti minnes võib eest leida iseenda. Labürinti läbimine on sama keeruline kui elutee ise. Mõnes labürintis viib kindla tõe juurde selge rada, teises hargneb tee pidevalt ja ainult üks võimalus on õige.

Väljapääs labürintist on väga keeruliseks aetud, sisse saab astuda aga nagu iseeneest. Labürinti ei minda niisama nalja pärast. Labürinti läbimine tähendab sümbolset taassündi, seega võrdsustub sisenemine surmaga. Labürintis ei tohi astuda üle piirjoone, see võib lõhkuda tema sisemise struktuuri, jõuvälja.

Kirikupõrandale tehtud labürint oli ette nähtud palveränduritele, kes ei saanud mingil põhjusel minna Pühale Maale. Seina või ukse peale joonistatud labürintiornament ajas vaenulikke jõudusid segadusse ja takistas neil sisse pääseda.

Korra kristallvõre

Labürinti kujutatakse teinekord ette kui kosmilist emaihu, millest sünnib elu. Mõne meelest on labürint võrreldav Kaosesse tekkinud Korra algrakukesega, mille ümber organiseerub kosmilise korrastatuse kristallvõre.

Labürint seostub tihedasti mediteerimisobjekti mandalaga, mis tähistab mikro- ja makrokosmose ühtsust. Neljakandiline labürint sümboliseerib nelja ilmakaart.

Labürintitants

Labürint läbitakse mediteerides. Omal ajal tantsiti spiraalset labürintitantsu, mis arvati sümboliseerivat rasket teekonda sünnist surma ja taassünnini. Labürintitants samastub elu- ja surmatantsuga.

Labürint on teise ilma, allilma võrdkuju. Algselt oli see maajumala asupaik. Kiviajal kujutati labürintis maajumala sümboleid, risti ja svastikat. Hiljem, kui ristist ja svastikast sai päikese sümbol, hakati arvama, et labürintis pesitseb päike. Labürint hakkas tähistama ka päikese teekonda – üks päike

käibki korra alt ilma ja teise korra pealt ilma. Egiptuse kuulus labürint olnud pühendatud päikesele. Maa all leidunud vaaraode ja pühade krokodillide, s.o nii päikese poegade kui ka päikese õgijate hauad.

Kreeta labürint

Enimtuntud on Kreeta saarel Knossose lähedal paiknenud labürint, kus hoitud vangis Minotaurust. Päikesejumala tütrepoeg Minotaurus olnud sõnni pea ja inimese kehaga imeloom, keha taevatähti täis. Väga harva saadi teda näha ja seejuures ellu jääda.

Kreeta labürintist ei osanud keegi väljuda. Kreeta kultuurkangelane Theseus leidis tagasitee Ariadne lõngakera abil. Kui Theseus labürinti sisenes, olnud tal peas kiirtepärg. Arvatakse, et mees mänginud päikesejumalat, kes jõuab talve hakul oma teekonna madalamasse punkti, s.o labürinti = allilma keskpunkti, võidab pimeduseväed ning tuleb aga taas. Ariadne öeldakse olevat 'valgust kiirgav', seega näitas Theseusele allilma väljumisel teed Ariadne valgusekiir.

Nii Kreeta müütilisest labürintist eluga väljatulek kui ka poolmüütilise Trooja vallutamise puuhobu abil oli kreeklaste eneseteostus, mis pani aluse uue kõrgkultuuri sünnile.

Puuhobusega Troojasse

Ühel etruski vaasil kujutatakse ratsanikku väljumas labürintist, mille peale on kirjutatud *Trvia*, s.o Trooja. Etruski vaasimaal kajastab ürgseid motive, kus hobukangelane tungib segaste käikudega võlulinna, võidab koletise ja vabastab ilusa neiu. Neiu sümboliseerib muidugi päikest, koletis on päikese õise kadumise põhjustaja, hobusemees toob päikese tagasi. Usutavasti hoidis päikeseneidu vangis allilma isand.

Vanadel aegadel kivilabürintides peetud mängudes osalesid ratsanik ja puuhobune. Trooja vallutuseloo os kiviaegne müüt segunenud pronksiaegse müütilise tõelisusega. Trooja nimetus on vanem kui selle linna oma, kuhu sõideti sisse puuhobusega. Ka Põhja-Euroopa kivilabürinte tuntakse trojburgide nime all. Trooja vallutamise eesmärk oli teatavasti ilusa Helena vabastamine. Helena seostub sõnadega *helios* 'päike' ja *hell* 'põrgu'.

Põhja konn

Kreutzwald käsitleb võrreldavat motiivi mui-nasjutus "Põhja konn" (metsa-konnaks ni-metatakse murdjat hunti, põrgu-konn on ju-ba kurat ise, soome loitsude *konna* on *piru* ja *paholainen*). Põhja konna (või hoopis konni?) vastu saanud üksnes raudhobuga võitlusse astuda. See on üks labürindi = sur-mavalla läbimise variante. Härjavärki ihu ol-nud sel imeloomal üleüldse soomustega kaetud, mis tugevamad kui kivi ja kõvemad kui raud, nii et temale ükski asi viga ei või-nud teha, isegi tuli mitte.

"Ennevanasti elanud, nagu vanemad ini-mesed räägivad, üks väga kole metsaline, kes põhjamaalt välja tulles tüki maailma ini-mestest ja elajatest paljaks teinud, ja aega-mööda kõik elavad loomad maa pealt oleks ära hävitanud, kui keegi tema vastu abi ei oleks võinud leida. Temal olnud härjavärki keha ja ees konnavärki kaks lühikest ja taga kaks pikka jalga, kui ka kümme sülla pik-kune maosaba tagumises keha otsas, mis-pärast ta kui konn edasi läinud, aga igal hüppamisel pool penikoormat maad ära mõõtnud," kirjutab Kreutzwald. Metsalise "kaks suurt silma hiilanud öösel ja päeval kui heledamad küünlad, ja kes nende valgust kord õnnetult juhtunud nägema, see olnud kui ära tehtud ja pidanud tema suhu mine-ma". Elajad ja inimesed läinud sellepärast ise talle söödaks, nii et tal tarvis ei olnud nende pärast sammu paigast ära minna.

Raudhobuse seljas

Koleloomale võinud vastu astuda üksnes raudhobuse seljas, kahest otsast teritatud raudoda käes, et ta selle endale lõualuusse kinni hammustaks. Hobusega koletise lõu-gade vahele söitmine seostub allilmas käi-guga, eesmärgiks valguse vabastamine. Et muistsed kreeklased sõitsid Troojasse puu-hobusega, on kergesti mõistetav – eepose kirjapaneku ajal polnud rauaajast veel eriti midagi kuulda.

Räpinast on üles kirjutatud lugu, mille jär-gi "Põhja pool olevat Jumalast üks niisugu-ne elajas nimega "peemut" loodud, kes pai-gast kuhugi ei saavat, vaid raba soos ela-vat. Ka ei tuntavdgi teda palju enam, sest ta olevat ära sammeldanud ja põesad kas-vavad peal, – sellest siis tulevat, et elajad ise tema kätte söögiks lähevad. Varesed, kes meie poolt põhja poole lendavad, lendavad pargi kaupa tema kurku, – muidu neid kurje ka palju olekski! Kui see elajas ennast liigu-tavat ehk kui ta turtsuvat, siis sündivat niisu-

gune imelik valgus, mida meie "virmalisteks" nimetame. Ta teadvat ette ära, millal halbu ilmu olevat tulemas, – siis ta pöörlevat ja vir-malised vehklevad. "Kui ta lahti peaseks," ütlevad vanemad inimesed, "siis ta paneks inimesed kihisema kui vesi katlas tule peal." Kui ta musta sõe peale puhuvat, siis lee löövat punaseks ja põlema (3, lk 194).

Ainud aga teavad rääkida, et kui hommi-kul avab maa teises servas tohutu kurivaim lõuad, et tõusev päike alla neelata, heide-takse talle lõugade vahele karjakaupa tubli varese suguvendi, kuivõrd varesejumalal seda järelkasvu ikka jätkub. Tegemist on seega päikeseneelaja koletisega, kes sobib allilma elavaks kehastuseks. Vares on üle-ilmselt tuntud päikeselind, hiinlased kujuta-sid teda ette isegi kolmejalgsena. Ainude varesejumal hoolitseb ka selle eest, et päi-kesejumal võiks hommikul puhanult tõusta.

Kroogotill mäng verevän meren

Kreutzwaldi Põhja konnal ja Looritsa pee-mutil on palju ühist Piibli krokodilliga. Sellele viitab ka Sangastest pärit ütetus virmaliste kohta: "Kroogotill mäng verevän meren". Iio-bi raamatus on kirjutatud, et krokodilli selg on soomuste rida, otsekui kivipitsseriga sule-tud: üks on teisele nõnda ligi, et tuul ei pää-se läbi nende vahelt. Tema aevastusist väl-gub valgust ja ta silmad on nagu koidupuna kiired, sõormeist väljub suits otsekui küde-vast ja hõõguvast sulatusahjust, hingeõhk süütab söed ja suust väljub leek. Ta peab rauda õleks ja vaske pehkinud puuks, hüp-leb nagu pahmavanker mööda muda ning paneb sügavuse keema nagu paja.

Ka Piibli krokodill Leviatan näib kehasta-vat päikeseneelajat koletist, sest teda on valmis äratama päeva äraneedjad (Iiobi 3, 8; 41, 7–23).

Kirjandus

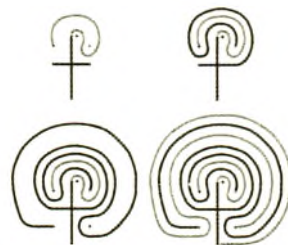
1. Golan, A. Myth and Symbol. Symbolism in Prehistoric Religions. Moskva, 1994.
2. Drössler, R. Kui tähed olid jumalad. Tallinn, 1983.
3. Loorits, O. Liivi rahva usund, 1. Tartu, 1926.



Hiina kolmejalgne päikesevares.



Labürindid Kreea müntidel, 3.–1. at eKr.



Labürindi sünd risti ja viie punkti abil (Maurice Cotterelli järgi).



Etruski vaasimaal, 7. saj eKr.

HARIDUS

Education No. 6, 2003

Journal for Estonian Educational Publications

This issue has been dedicated to inclusive education and special educational needs of learners. Different fears, including fear of becoming infected with aids also belong to special educational needs. Inadequate comprehension of history can be considered a serious handicap.

Vello Saliste. Equal opportunities – for whom? What are the equal opportunities of education for students with problems of comprehension and slow achievement – that is the question asked by Vello Saliste, headmaster of a special school and chairman of the Estonian Union of SEN teachers. His school tries to offer better opportunities instead of equal opportunities. Mental capacity of SEN children does not reach the level of his/her peers and when learning together at an ordinary school they are often left aside and they are unable to compete at the labour market. They cannot manage their lives with knowledge and skills acquired by SEN curriculum. The hidden goal of the school is to teach them diligence and skills for integration into society.

Ene Mägi. Inclusion presupposes teamwork. The term inclusion has become an expression of official rhetoric in the context of SEN education. Inclusion enables SEN children to feel him/herself as one in many and accepted by classmates. Since the Soviet period up to this day SEN has been specified by diagnostic categories: mentally retarded, visually impaired, deaf etc. A child is recommended to study at a special school according to his/her medical diagnosis and the level of impairment. With inclusive education no labelling nor diagnostic categories are used.

Urve Läänemets. Curricula for children with SEN. Special educational needs should be understood in a broader perspective instead of diagnosis based approach used so far. So we also have to consider the needs of children with learning difficulties, social problems and special gifts. When designing curricula it is necessary to specify the initial level of learners. The author discusses the Tyler's rationale and differentiation as a basis for establishing adequate curricula for SEN children.

Mare Leino. Negative dimension in pedagogy. Teachers often establish discipline in the classroom by using intervention, punishments of different kind, reading morals, etc. In their everyday practice teachers often do not admit their mistakes, but try to justify or hide them and often make new and worse blunders.

Meeli Pandis. Studying children by observation. It is not possible to design an individual curriculum without knowing

the initial level of learners or the aims of their learning. Teachers have to take the role of researchers in order to find out the most efficient way of organising studies. Action research enables to follow the development of learners and make necessary adjustments and amendments according to their individual needs and expected achievement as well as carry out relevant evaluation of the efficiency of learning processes.

Valdar Parve. Aids prevention as a problem of ethics. Valdar Parve is assistant professor of practical philosophy and medical ethics at Tartu University and he writes that extrapolation of death cases of aids from Africa to the Estonian context is wrong. Dying of aids is neither quick nor inescapable. In the UK the first aids children have reached university level. The author warns, if no other form of official aids prevention propaganda but that of escalating fear of quick and unavoidable death for those infected, the number of suicides can increase rapidly. Statistical data on aids have been considerably changed and corrected recently.

Karl Kello. Names on the class board: about unprotected history. There were two films shot in Estonia last year about schoolboys voluntarily participating in two wars, the first one – the War for Estonian Independence and the other one 25 years later in Finland. When the documentary about the Finnish war can be used as additional material in history lessons, the other film "The names on the marble plate" may create problems as several misleading statements and remarks on its aim and essence can be found there.

Extracts from school compositions. When there's no money, then there's nothing but school only. One of research methods is to collect the most remarkable ideas expressed by students in their school compositions. This selection has been taken from the boys' (aged 16–20) pieces of writing in the three last years. Their comprehension of history and society is not only comical.

Enn Tarvel. Idrisi and Tallinn. The Arabian scholar Idrisi is well known by all people interested in history. His geographical map is believed to offer data about Estonians and Tallinn. Enn Tarvel, PhD in history claims all data offered in encyclopedia and school textbooks invalid and belonging to mythology. He suggests a better date for celebrating the jubilee – the time when Kalev reached the coasts of Viro, flying on the wings of an eagle.

Karl Kello. A small sign atlas. A labyrinth as a symbol of the road towards truths and that of a lifeline.

Toimetuse. Vastutav toimetaja Tiia Penjam. Toimetajad Raivo Juurak ja Karl Kello. Fotod Raivo Juurak. Turundusjuht Priit Penjam. Toimetuse aadress: Voorimehe 9, 10146 Tallinn. E-post: haridus@opleht.ee. Internetiaadress: http://haridus.opleht.ee. **Telefonid:** (0) 644 3311, (0) 644 0528, (0) 644 0587. **Väljaandja:** Perioodika AS, Voorimehe 9, 10146 Tallinn, tel (0) 644 5767. **Trükikoda:** Tallinna Raamatutrükikoja OÜ, Laki 26, Tallinn. Trükkimisele antud 2.06.03. Praaekesemplarid vahetab välja Tallinna Raamatutrükikoja OÜ, tel (0) 650 9990. © Perioodika AS "Haridus" 2003. Tellimishind aastaks 125 kr, 6 kuuks 78 kr. Üksiknumbri hind 15 kr. Tellimisindeks 78189.



Tartu Ülikooli arvutiteaduse instituut korraldab

● Informaatikaõpetajate kaheaastane kutsekursus

Kursus on mõeldud informaatikat õpetavatele või õpetama hakkavatele vastava kutseta õpetajatele. Kutsetunnistuse saavad kõrgharidusega lõpetajad, kes on varem läbinud üldpedagoogilise ainetsükli.

Avalduste vastuvõtt 22. septembrini.

I sessioon 27. ja 28. septembril.

● Teadmiste testimine arvutil

(kõigile õpetajatele, 3 päeva).

I sessioon toimub 18. oktoobril.

● Programmi APSTest2 installeerimine ja uued võimalused

(administraatoritele, 1 päev).

Kursused toimuvad Tiigrihüppe Sihtasutuse toetusel.

Info: <http://www.cs.ut.ee/avatud/>;

e-post tlasn@cs.ut.ee;

tel (07) 375 448.

EELTEADE!

Puuetega inimeste aastale pühendatud konverents

HARIDUS KÕIGILE 2003

31. okt ja 1. nov.

Plaanis on käsitleda laia teemade ringi, sh õppekava- ja õppevaraarendus, hariduslikud erivajadused ja kasvatusprobleemid.

Loengud, (stendi)ettekanded, töö seksioonides.

Korraldavad:

Eesti Akadeemiline Pedagoogika Selts,
TÜ haridusteaduskond,
haridus- ja teadusministeerium,
Eripedagoogide Liit,
Logopeedide Ühing,
Tartu koolid.

Osalemissoovist teatada 1. oktoobriks tel (07) 375 919, mari@psych.ut.ee.

Lisateave tel (07) 375 157,

<http://www.psych.ut.ee/spedu/ee/konverents.pdf>.



emieco

Arenguprogrammide Keskus EMI-ECO

Peterburi tee 46–111, 11415 Tallinn. Tel (0) 613 9709, faks (0) 613 9708,
emieco@emieco.ee, www.emieco.ee

1. Arengukava uuendamisest ja järgimisest koolieelsete lasteasutuste juhatajatele.
Toimub 11. ja 12. augustil või 24. ja 25. novembril.

2. Arengukava uuendamisest ja järgimisest koolijuhtidele.

Toimub 18. ja 19. augustil või 27. ja 28. novembril.

Hind 2000 kr, kahele inimesele 3000 kr, kolmele inimesele 3600 kr.

NB! Mai jooksul registreerunutele 5% allahindlust.

3. Juhtimiskursus koolidirektorile.

(KOOLITUSLUBA HM 2489,

KURSUS NR 284 HTM TÄIENDUSKOOLITUSE REGISTRIS)

Koolituse aeg: august 2003 – aprill 2004 (240 tundi).

Hind 18 000 krooni (I semester 9000 kr, II semester 9000 kr).

4. Õppealajuhataja põhikursus.

Koolituse aeg: september 2003 – märts 2004 (160 tundi).

Hind: 12 900 krooni (I semester 7000 kr, II semester 5900 kr).

NB! Registreerimisel enne 23. juunit 5% allahindlust.

